

Πανεπιστήμιο Πειραιώς
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Επιβλέπων Καθηγητής : Ευρυβιάδης Μάριος
Επιμέλεια Εργασίας : Γιάνναρου Θεοχάρη (ΜΘ/08007)
Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής : Οικονομική Διπλωματία και
Ελληνική
Εξωτερική Πολιτική ,η περίπτωση της Τουρκίας (1974-1994).

Αθήνα 2011

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες

Εισαγωγή

Κεφάλαιο Πρώτο : Η Θεωρητική Προσέγγιση της Οικονομικής Διπλωματίας

- I. Ο Ρόλος της Οικονομίας στην Εξωτερική πολιτική.
- II. Το Περιεχόμενο της Οικονομικής Διπλωματίας
- III. Τα Μέσα της Οικονομικής Διπλωματίας .

Κεφάλαιο Δεύτερο : Η Θεωρητική Προσέγγιση της Εξωτερικής Πολιτικής

- I. Σχολές Σκέψης Εξωτερικής Πολιτικής
- II. Συμπεράσματα

Κεφάλαιο Τρίτο : Εξωτερική Πολιτική, Θεωρία και Πράξη

- I. Ιστορία Ελληνοτουρκικών Σχέσεων
- II. Οι Ελληνοτουρκικές Διαφορές
- III. Συμπεράσματα
- IV. Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Κυπριακό Ζήτημα
- V. Η Κατάσταση μετά την Τουρκική Εισβολή του 1974
- VI. Συμπεράσματα
- VII. Η Προσέγγιση του Νταβούτογλου στο Κυπριακό Ζήτημα
- VIII. Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας από τον Κεμάλ έως τις μέρες μας
- IX. Η Επίδραση της Τούρκικης Πολιτικής στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική
- X. Ο Ψυχολογικός Πόλεμος στις σχέσεις Ελλάδας- Τουρκίας
- XI. Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας από το 1970 έως τις μέρες μας

Κεφάλαιο Τέταρτο :Ελλάδα, Οικονομική Διπλωματία, θεωρία και πράξη

- I. Η Οικονομική Διπλωματία της Ελλάδας την Μεταπολεμική Περίοδο(1950-1970)
- II. Εξέταση της Δεκαετίας 1980, μπροστά στην κρίση- πρόκληση
- III. Η Περίοδος 1981-1985
- IV. Το διάλλειμα λιτότητας, 1981-1987

V. Η Περίοδος 1988-1990

VI. Συμπεράσματα

Κεφάλαιο Πέμπτο : Τουρκία, Οικονομική Διπλωματία, θεωρία και πράξη

I. Η Οικονομική Διπλωματία στην Τουρκία (1970-1990)

II. Οι Βιομηχανικές Ελίτ στην Τουρκία

III. Συμπεράσματα

Κεφάλαιο Έκτο : Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδος- Τουρκίας

I. Η Οικονομική Διπλωματία στην Τουρκία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα

II. Η Οικονομική Διπλωματία στην Ελλάδα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα

III. Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας- Τουρκίας

IV. Συμπεράσματα

Επίλογος

Βιβλιογραφία

ΓΑΛΕΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

Ευχαριστίες

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους των οποίων η συμβολή υπήρξε καθοριστική για τη συγγραφή της παρούσας μελέτης. Κατ' αρχήν, οφείλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας, Καθηγητή Μάριο Ευρυβιάδη, που μου εμπιστεύθηκε την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης, καθώς και για τις επιστημονικές του συμβουλές.

Επιπλέον, οφείλω να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο και τους ερευνητές του Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ) για τη βοήθεια και τις χρήσιμες συμβουλές που μου παρείχαν.

Εν κατακλείδι, πολύτιμη υπήρξε η βοήθεια του Καθηγητή Τουρκικής Γλώσσας Faruk Tunsai, ο οποίος με βοήθησε στη μετάφραση άρθρων και στην καταγραφή των οικονομικών στοιχείων της Τούρκικης κοινωνίας.

Εισαγωγή

1. Σκοπός της προτεινόμενης διπλωματικής εργασίας είναι πέραν της ιστορικής καταγραφής όλων των γεγονότων που κυριάρχησαν στις σχέσεις των δύο χωρών τα τελευταία τριάντα χρόνια, η μελέτη συγκεκριμένων πτυχών της οικονομικής διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά το 1974.
2. Αφορμή αποτέλεσε η ιδιότητα μου ως βοηθός ερευνητή στο Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών ,όπου ασχολούμαι με την μελέτη και έρευνα τόσο της Ελληνικής όσο και της Τουρκικής πολιτικής και οικονομίας .
3. Στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εξετάζονται τα παρακάτω θέματα:
  - A. Η θεωρητική προσέγγιση της οικονομικής διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής .
  - B. Η στρατηγική που ακολούθησε η κάθε χώρα.
  - Γ. Οι σχέσεις των δύο χωρών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο .
  - Δ. Η διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων .
4. Στην εν λόγω εργασία, χρησιμοποίησα ελληνική βιβλιογραφία και αρθρογραφία. Επίσης χρησιμοποίησα σημειώσεις παραδόσεων από το μάθημα Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής. Ηλεκτρονικές πηγές δε χρησιμοποιήθηκαν, χάρη στην πλήρη κατατοπιστικότητα και ποικιλία των συγγραμμάτων.

Πρώτο Κεφάλαιο

Η θεωρητική προσέγγιση της οικονομικής διπλωματίας

ΓΑΛΕΡΙΣΤΙΜΟ ΓΕΡΑΛΔ

I. Εισαγωγή στην Οικονομική Διπλωματία

Η σημασία της οικονομικής διπλωματίας τη δεκαετία του 90 απέκτησε τη σημασία που είχε και κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της παγκοσμιοποίησης.¹ Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η αύξηση των περιφερειακών οικονομικών συνεργασιών διανοίγει θετικές προοπτικές για την επέκταση του διεθνούς εμπορίου, των άμεσων ξένων επενδύσεων και των οικονομικών συναλλαγών. Όσο οξύνεται ο οικονομικός ανταγωνισμός τόσο αυξάνονται και οι προσπάθειες των κρατών για να προστατευτούν από τα αρνητικά της παγκοσμιοποίησης.

Η οικονομική διπλωματία δεν αφορά μόνο την ανάπτυξη των διμερών οικονομικών σχέσεων αλλά και τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις που διεξάγονται στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου² ή στα πλαίσια της νέας περιφερειακής συνεργασίας.

Η οικονομική διπλωματία χρησιμοποιείται με δύο βασικές έννοιες : Η πρώτη αναφέρεται στη άσκηση εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων, η απειλή ή η χρήση οικονομικών κυρώσεων και αντίστοιχα η παροχή οικονομικής βοήθειας για την επίτευξη πολιτικών στόχων αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα άσκησης οικονομικής διπλωματίας.

Η δεύτερη, αφορά τη χρησιμοποίηση διπλωματικών μέσων για την προώθηση και την επίτευξη οικονομικών στόχων. Η οικονομική διπλωματία με αυτήν την έννοια προσλαμβάνει διάφορες μορφές όπως: η διαμόρφωση μιας συγκροτημένης εξαγωγικής πολιτικής ,η ενίσχυση της διεθνούς δραστηριότητας μιας επιχείρησης, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, διαπραγμάτευση σε πολυμερές ή διμερές επίπεδο μέτρων προστασίας της εσωτερικής αγοράς και ανάπτυξη προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας.

---

¹ Ζαχαριάδης, Δ., Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί. Β Έκδοση. Αθήνα: Σταμούλης, 2004.Σελ.35

² Ibid.Σελ.39

II. Ο ρόλος της οικονομίας στην εξωτερική πολιτική

Οι μελετητές της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας³ δίνουν έμφαση στην σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας . Οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι οικονομία και η πολιτική είναι αυτόνομες σφαίρες ,οι μαρξιστές υποστηρίζουν ότι η οικονομία προσδιορίζει πολλές φορές την εξωτερική πολιτική ,ενώ οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι η πολιτική καθορίζει την οικονομία .Η ρεαλιστική προσέγγιση ανέπτυξε τη θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας⁴ σύμφωνα με την οποία μια ηγεμονική δύναμη, οικονομική και στρατιωτική είναι απαραίτητη για την οργάνωση και διατήρηση του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Η ηγέτιδα αυτή δύναμη, δεν θα εκμεταλλεύεται μόνο προς όφελος της τα πλεονεκτήματα της σταθερότητας αλλά θα απολαμβάνουν πλεονεκτήματα και όλα τα άλλα συμμετέχοντα κράτη.

Επιπλέον οι Μεγάλες Δυνάμεις δίνουν μεγάλη σημασία στην απόκτηση μιας ισχυρής οικονομίας όχι μόνο διότι αυτό μπορεί να αυξήσει την ευημερία της χώρας «αλλά και γιατί κάτι τέτοιο αποτελεί ένα αξιόπιστο τρόπο απόκτησης στρατιωτικού πλεονεκτήματος έναντι των αντιπάλων»⁵

Στις αρχές του 70 , η Susan Strange , υποστήριξε ότι οι δύο σφαίρες της οικονομίας και της πολιτικής οικοδομήθηκαν ξεχωριστά εξαιτίας της επιτάχυνσης του διεθνούς οικονομικού συστήματος σε βάρος ενός στατικού πολιτικού συστήματος⁶.

---

³ Καλλιώρας, Η., Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Αθήνα: Σιδέρης, 1998.Σελ.15

⁴ Ήφαιστος, Π., Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης . Αθήνα: Ποιότητα, 2003.Σελ.34

⁵ Ήφαιστος, Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων , Γαλλίας , Γερμανίας , Μεγάλης Βρετανίας . Αθήνα: Ποιότητα, 2000.Σελ.117

⁶ Strange, S., Η Υποχώρηση του Κράτους. Η Διάχυση της Εξουσίας στην Παγκόσμια Οικονομία. Αθήνα: Παπαζήσης, 2004.Σελ73

Η Susan Strange, επιχειρηματολόγησε ότι στην ουσία δεν υπήρχε ποτέ διαχωρισμός μεταξύ πολιτικής και οικονομίας .Επίσης οι Joseph Nye , Robert Keohane πρεσβεύουν ότι τα σύνορα μεταξύ εξωτερικής πολιτικής και οικονομίας είναι ανύπαρκτα, η διαφοροποίηση της προσέγγισης τους έγκειται στην ανάδειξη των εννοιών της υψηλής και χαμηλής πολιτικής .

Ως υψηλής πολιτικής προσδιορίζονται τα θέματα καίριας σημασίας όπως η ασφάλεια ,η διπλωματία ή ο πόλεμος.⁷ Ως χαμηλής πολιτικής θεωρείται ο καθορισμός εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής , δηλαδή θέματα με λιγότερο σημαντικές δράσεις⁸ .

Ανάλογη αναφορά πρέπει να γίνει και στην συνεισφορά του Robert Gilpin ο οποίος αποδέχτηκε την αλληλεπίδραση οικονομίας και πολιτικής παρουσιάζοντας την, μέσω της εξέλιξης των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των ξένων άμεσων επενδύσεων⁹ .

Αυτό που υποστηρίζεται από μελετητές της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας είναι ότι τα όρια μεταξύ πολιτικής και οικονομίας είναι δυσδιάκριτα και ότι αλληλεπιδρούν για να δημιουργήσουν ένα νέο επίπεδο ανάλυσης για τους πολιτικούς επιστήμονες .

Μια άλλη τάση που λαμβάνει χώρα στο διεθνές περιβάλλον και που μεταβάλλει την παραδοσιακή μορφή της εξωτερικής πολιτικής είναι εκείνη της παγκοσμιοποίησης ¹⁰. Ο Ευστράτιος Αλμπάνης θεωρεί ότι η παγκοσμιοποίηση ανάμεσα σε άλλες επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική έχει επιφέρει το εξής :σήμερα η εξωτερική πολιτική υλοποιείται στο χώρο της παγκόσμιας κλίμακας και όχι σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο¹¹ .

---

⁷ Πλατιάς, Α., Σκέψεις για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική. Αθήνα: Σιδέρης ,1997.Σελ.47

⁸ Ibid.

⁹ Gilpin, R., Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική. Αθήνα: Ποιότητα, 2003.Σελ.87

¹⁰ Αλμπάνης, Ε., Παγκοσμιοποίηση. Αθήνα: Libro,2003.Σελ.301

¹¹ Ibid.

III. Το περιεχόμενο της οικονομικής διπλωματίας

Η οικονομική διπλωματία θα μπορούσε να αναλυθεί σε δύο διαστάσεις¹². Πρώτον ως μέσο και δεύτερον ως διαδικασία. Ως μέσον, διότι θεωρείται ως ένας σημαντικός μηχανισμός της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, της αναπτυξιακής πολιτικής των διαπραγματεύσεων με τις επιχειρήσεις αλλά πάνω από όλα της παραδοσιακής εξωτερικής πολιτικής. Ως διαδικασία, εξαιτίας της αυξημένης σημασίας των οικονομικών ζητημάτων, αλλάζει η διαδικασία λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική.

Η οικονομική διπλωματία ως μέσο της εξωτερικής πολιτικής.

Η εξωτερική οικονομική πολιτική αποσκοπεί στην προώθηση και προάσπιση των οικονομικών συμφερόντων της χώρας στο διεθνές σύστημα, αποτελεί το σημαντικότερο όργανο άσκησης της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής.

Έχει τους εξής στόχους :

« Πρώτον, την αύξηση των εξαγωγών της χώρας. Κάποιες φορές η οικονομική διπλωματία προσδιορίζεται και ως εμπορική διπλωματία¹³.

« Δεύτερον, στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων, να προσελκύσει δηλαδή ξένες επενδύσεις στη χώρα.

« Τρίτον, στην υπεράσπιση και προώθηση των θέσεων που έχει διαμορφώσει η κυβέρνηση της χώρας σε οικονομικούς οργανισμούς¹⁴ (όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, και σε περιφερειακούς οργανισμούς¹⁵ όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση).

---

¹² Καλλιώρας, Η., Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Αθήνα: Σιδέρης, 1998. Σελ. 77

¹³ Ibid.

¹⁴ Ζαχαριάδης, Δ., Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί. Β Έκδοση. Αθήνα: Σταμούλης, 2004.

¹⁵ Ibid.

Η οικονομική διπλωματία ως μηχανισμός της πολιτικής αναπτυξιακής βοήθειας .

Στα πλαίσια αυτά η οικονομική διπλωματία στοχεύει στην διαμόρφωση της οικονομικής βοήθειας .Επίσης στην αξιολόγηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων βοήθειας και στην συμμετοχή της χώρας στους διεθνούς οργανισμούς .

Η οικονομική διπλωματία χρησιμοποιείται και ως μέσο διαπραγμάτευσης σε εγχώριες και αλλοδαπές επιχειρήσεις .

Στα πλαίσια αυτά η οικονομική διπλωματία στοχεύει στην παροχή κάθε δυνατής βοήθειας σε ξένες και σε εγχώριες επιχειρήσεις .

Η οικονομική διπλωματία ως μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής.

Μια αναπτυγμένη οικονομία και μια στέρεα παραγωγική βάση ενός κράτους δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αποτελεί ένα σημαντικό συντελεστή ισχύος για τις ανάγκες της εξωτερικής του πολιτικής . Μια ισχυρή οικονομική δύναμη μπορεί να χρησιμοποιήσει οικονομικά μέσα για να διευρύνει τη διεθνή της επιρροή .

Επιπροσθέτως, η οικονομική διπλωματία είναι δυνατό να αποτρέψει ενέργειες κρατών που μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Η αποτροπή δεν χρησιμοποιεί μόνο στρατιωτικά ή και πολιτικά μέσα.¹⁶ Τα οικονομικά μέσα χρησιμοποιούνται πιο συχνά. Μπορεί επίσης να ενισχύσει οικονομικά διεθνούς οργανισμούς καθώς και κρατικούς δρώντες τρίτων χωρών όταν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα της σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.

---

¹⁶ Ηφαιστος, Π., Πλατιάς, Α., Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική . Αθήνα: Παπαζήσης, 1992.

Η οικονομική διπλωματία ως διαδικασία

Η οικονομική διπλωματία αποτελεί ένα πεδίο δράσης της εξωτερικής πολιτικής που έχει επιβάλλει σημαντικές μεταβολές στο σύστημα λήψης αποφάσεων της εξωτερικής πολιτικής και έχει επιφέρει αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης της .

ΓΑΛΕΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

IV. Τα μέσα της οικονομικής διπλωματίας

Τα μέσα της οικονομικής διπλωματίας χωρίζονται, ανάλογα με τα αν είναι πολιτικά ή οικονομικά και θετικά ή αρνητικά .

Τα κυριότερα θετικά οικονομικά μέσα είναι τα εξής :

- < ευνοϊκές δασμολογικές διευκολύνσεις
- < παραχώρηση ρήτρας του μάλλον ευνοούμενου κράτους¹⁷
- < μείωση δασμών
- < άμεση αγορά
- < εξαγωγικές ή εισαγωγικές επιδοτήσεις
- < παραχώρηση αδειών εισαγωγής ή εξαγωγής
- < παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα είναι τα εξής :

- < απαγόρευση εξαγωγών
- < απαγόρευση εισαγωγών
- < δασμολογικές διακρίσεις¹⁸
- < άρνηση παραχώρησης ρήτρας του μάλλον ευνοούμενου κράτους
- < επιβολή ποσοστώσεων
- < ντάμπιγκ¹⁹

Τα κυριότερα θετικά πολιτικά μέσα είναι τα εξής :

- < δωρεάν παραχώρηση οπλικών συστημάτων
- < πολιτική υποστήριξη της χώρας έτσι ώστε να διασφαλιστούν ανταλλάγματα στον οικονομικό τομέα

Τα κυριότερα αρνητικά πολιτικά μέσα είναι τα εξής :

- < τερματισμός πολιτικής υποστήριξης βασικών θέσεων εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας ,παροχής πολιτικής υποστήριξης σε στρατιωτικά πραξικοπήματα
- < στρατιωτική πίεση, απειλή στρατιωτικής επέμβαση

---

¹⁷ Αλμπάνης, Ε., Παγκοσμιοποίηση. Αθήνα: Libro,2003.Σελ.88

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

Δεύτερο Κεφάλαιο

Η θεωρητική προσέγγιση της εξωτερικής πολιτικής

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΠΕΡΑΙΑ

I. Σχολές Σκέψης Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής

Από το 1974 βασική μέριμνα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν και εξακολουθεί να είναι η αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής. Όλες οι Ελληνικές Κυβερνήσεις προσπάθησαν να αποτρέψουν μια δυσμενή κατάσταση για την Ελλάδα.

Για το σκοπό αυτό, η στρατηγική της Ελλάδας την περίοδο αυτή υπήρξε πολυδιάστατη και είχε ως σκοπό την ενδυνάμωση των ενόπλων δυνάμεων της χώρας με ενέργειες στο πεδίο της πολυμερούς και διμερούς διπλωματίας²⁰.

Σε σχέση με αυτή τη στρατηγική και τις προτεραιότητές της, υπήρξαν στη χώρα διαφορετικές αντιλήψεις που και εμφανίστηκαν ως δύο κυρίαρχες σχολές σκέψης με στέρεο θεωρητικό υπόβαθρο. Χρησιμοποιήθηκαν διάφορα ονόματα για τις δύο σχολές, αλλά οι όροι που επικράτησαν είναι «Ελληνοκεντρισμός»²¹ για την ρεαλιστική προσέγγιση και «Ευρωκεντρισμός»²² για την νέο-λειτουργική προσέγγιση.

Ελληνοκεντρισμός - Πολιτικός Ρεαλισμός

Πρόκειται για τη κλασική ρεαλιστική σχολή που θεωρεί το διεθνές σύστημα άναρχο, εξαιτίας της απουσίας μιας νομιμοποιημένης διεθνούς εξουσίας, και που υποστηρίζει ότι τα κράτη, ως ορθολογικά όντα, πρέπει να επιδιώκουν το εθνικό τους συμφέρον και την ασφάλεια τους.

Η Τουρκία είναι ο γεωπολιτικός αντίπαλος της Ελλάδας που εξακολουθεί να έχει αναθεωρητικές βλέψεις στο Αιγαίο, που κατέχει παράνομα ένα μέρος της Κύπρου και που, παρά τις δυσκολίες της, εξελίσσεται σε τοπική υπερδύναμη²³. Το ελληνικό κράτος πρέπει να επενδύσει στην άμυνα για την ανάσχεση και αποτροπή της Τουρκίας.

---

²⁰Βερέμης, Θ., Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων,1453-2005.Αθήνα:Σιδέρης, 2001. Σελ.39

²¹ Vincenzo, G., Σχολές Σκέψης και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα :Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής ,2002.Σελ.9

²² Ibid.

²³ Ibid.Σελ.11

Η ελληνική στρατηγική θα πρέπει να βασίζεται κυρίως σε μια αξιόπιστη στρατιωτική δύναμη και σε ένα δίκτυο συμμαχιών που θα βοηθάει στην εξισορρόπηση της στρατιωτικής και γεωπολιτικής υπεροχής της Τουρκίας.

Η αποτροπή απαιτείται να είναι αξιόπιστη και να καλύπτει και τον ελληνισμό της Κύπρου με την εφαρμογή του ενιαίου αμυντικού δόγματος Ελλάδας-Κύπρου.²⁴ Σε περίπτωση που η στρατηγική της αποτροπής αποτύχει, η Ελλάδα δεν θα πρέπει να παραμελεί το στρατηγικό πλεονέκτημα του πρώτου χτυπήματος²⁵.

Στο διπλωματικό πεδίο, η χώρα πρέπει να έχει μια δραστήρια εξωτερική πολιτική και να προσπαθεί να κερδίσει την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας ενάντια στη Τουρκία για την διατήρηση του status quo στο Αιγαίο και την επαναφορά στο status quo ante στη Κύπρο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εκλαμβάνεται ως ένα χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση των εθνικών συμφερόντων όπου η Ελλάδα έχει σαφή διπλωματική υπεροχή έναντι της Τουρκίας και που πρέπει να χρησιμοποιείται για την άσκηση αποτελεσματικής πίεσης για την συμμόρφωση της Άγκυρας στο Αιγαίο και την Κύπρο²⁶.

Γι' αυτό το λόγο, οι Ελληνοκεντρικοί θεωρούσαν σωστή την πολιτική της «αιρεσιμότητας²⁷» που ακολούθησε η Ελλάδα, από το 1986 και έπειτα, έναντι στην Τουρκία

Θεωρούν ουτοπικό οι Ελληνοκεντρικοί να περιμένει κανείς ότι η Τουρκία θα μπορέσει να ασπαστεί τις ευρωπαϊκές αρχές περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και Κράτους δικαίου και να εγκαταλείψει τις επεκτατικές της τάσεις για να ενταχθεί στη Ευρωπαϊκή Ένωση. Όσον αφορά το Κυπριακό πρόβλημα, οι Ελληνοκεντρικοί πιστεύουν ότι οι ελληνοκύπριοι δεν θα πρέπει να προβούν σε παραχωρήσεις.

---

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid. Σελ. 12

²⁶ Ibid. Σελ. 13

²⁷ Ibid.

Ευρωκεντρισμός -Νέο Λειτουργισμός

Και αυτή η σχολή θεωρεί πως το διεθνές σύστημα είναι άναρχο. Η ύπαρξη διεθνών αρχών και διεθνών οργανισμών επηρεάζει την συμπεριφορά των κρατών, δημιουργώντας δεσμεύσεις. Η οικονομική αλληλεξάρτηση και ολοκλήρωση στα πλαίσια των κοινοτήτων αυτών δημιουργεί συνθήκες για μια πολιτική ολοκλήρωση ανάμεσα στα κράτη, που τα βοηθάει να επιλύουν ειρηνικά τις διαφορές τους και να επιδιώκουν το κοινό τους συμφέρον.

Η τουρκική απειλή μετά το 1974 θεωρείται δεδομένη. Η αποτροπή θα πρέπει να βασίζεται περισσότερο στην ισχυρή οικονομία, στο εκσυγχρονισμένο κράτος, στη πολιτική και κοινωνική σταθερότητα, σε δημιουργικές διπλωματικές πρωτοβουλίες στη περιοχή των Βαλκανίων, και όχι μόνο στη στρατιωτική πτυχή της .

Η ΕΕ και το NATO αποτελούν μια χρήσιμη «δομική ομπρέλα²⁸» που θα μπορούσε να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη, την σταθερότητα και την ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης . Γι' αυτό το λόγο, η Ελλάδα πρέπει να τάσσεται υπέρ της ένταξης των γειτονικών χωρών της στους οργανισμούς αυτούς, υπό τον όρο ότι θα τηρούν τα απαραίτητα κριτήρια για την εισδοχή τους.

Στα κριτήρια αυτά περιλαμβάνεται η σταθερή δημοκρατία, η οικονομία της αγοράς, ο πλήρης σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό των υποψήφιων χωρών και η αποκήρυξη της βίας ως μέσο επίλυσης των διαφορών τους με τους γείτονες τους.

Η Ελλάδα θα πρέπει να στηρίζει τις υποψήφιες χώρες στην προσπάθειά τους να εναρμονιστούν με αυτές τις αρχές. Η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας δημιουργεί κίνητρα για τον σταδιακό εκσυγχρονισμό και εκδημοκρατισμό του τουρκικού κράτους και είναι σαφώς προτιμότερο για την Ελλάδα να έχει απέναντι της μια δημοκρατική, από μια στρατοκρατούμενη ασιατικού τύπου χώρα .

Όσο περισσότερο θα εμπλέκονται τα συμφέροντα της Τουρκίας με την ΕΕ, τόσο περισσότερο θα έχει η Ένωση στα χέρια της ένα μοχλό πίεσης επί της Τουρκίας.

Η Τελωνειακή Ένωση ΕΕ-Τουρκίας, που συνεπάγεται την πτώση των οικονομικών συνόρων και την οικονομική αλληλεξάρτηση στο Αιγαίο, θα συντελέσει στην ανάληψη κοινών οικονομικών πρωτοβουλιών που θα αναβαθμίσουν τα κοινά

---

²⁸Ibid.Σελ.14

συμφέροντα των δύο χωρών στην περιοχή.²⁹ Για τον καθορισμό του κοινού συμφέροντος, οι δύο πλευρές θα πρέπει να ενθαρρύνουν τις επαφές μεταξύ τους τόσο σε κυβερνητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο οικονομικών παραγόντων ,ξεκινώντας από τα θέματα χαμηλής πολιτικής.

Οι αποφάσεις στο Ελσίνκι,³⁰ σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων, θα βοηθήσουν στην εξεύρεση κοινού παρονομαστή για την ειρηνική επίλυση ή την υπέρβαση των πολιτικών προβλημάτων.

Σημαντικό εμπόδιο πάντως, για την ανάπτυξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων εξακολουθεί να είναι η επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

---

²⁹ Θεοδωρόπουλος, Β., Οι Τούρκοι και Εμείς. Αθήνα: Φυτράκης, 1998. Σελ.86

³⁰Ibid.Σελ.97

II. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, διακεκριμένα μέλη των σχολών αυτών, κυρίως ακαδημαϊκοί, δημοσιογράφοι και επί τιμή διπλωμάτες, προσπάθησαν να επηρεάσουν τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής. Η μελέτη της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας είναι μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση και ο ξένος παρατηρητής, με την ελλιπή γνώση που μπορεί να έχει για τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, μπορεί εύκολα να περιπέσει σε σφάλματα και να πιστέψει ότι αυτές οι σχολές επηρεάζουν άμεσα τις τελικές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής. Η θεωρία διαφέρει από την πραγματική διαχείριση της εξωτερικής πολιτικής και συχνά χρησιμοποιείται εκ των υστέρων για να νομιμοποιήσει τις πολιτικές επιλογές.

Υπάρχει ελλιπής σχεδιασμός πολιτικής και η εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται κυρίως από προσωπικότητες υψηλού επιπέδου που επηρεάζονται πρωτίστως από τις πολιτικές τους προτιμήσεις και φιλοδοξίες, τον κοινωνικό τους περίγυρο και την ανάγκη να εξασφαλίσουν ψήφους για το κόμμα τους και τον εαυτό τους.

Το γεγονός αυτό ωθεί στο να γίνεται η διαχείριση της εξωτερικής πολιτικής μέρος της διακομματικής διαμάχης, αλλά και του εσωκομματικού ανταγωνισμού για την εξουσία.

Σε αυτό το πλαίσιο, θα συμπεραίναμε πως περισσότερη δυνατότητα να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις φαίνεται να έχουν τα πρόσωπα που βρίσκονται στον στενό κύκλο του υπουργού και κυρίως, τα πρόσωπα που καταφέρνουν να αναλάβουν υπεύθυνες θέσεις στο Υπουργείο Εξωτερικών ή σε διεθνής θεσμούς. Πρόσωπα που όμως συχνά χάνουν το ρόλο τους με την αλλαγή του υπουργού ή την αλλαγή Κυβέρνησης.

Κεφάλαιο Τρίτο

Εξωτερική Πολιτική , θεωρία και πράξη

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟΤΕΡΑ

I. Ιστορία των ελληνοτουρκικών Σχέσεων

Οι σχέσεις της χώρας μας με την Τουρκία αποτέλεσαν ανέκαθεν τη βάση της εξωτερικής και αμυντικής μας πολιτικής³¹. Οι ρίζες αυτών των σχέσεων έχουν ιστορικό βάθος. Βασικό ρόλο στην διαχείριση των διαφορών μας με τους Τούρκους έπαιξαν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Κύπρος και ΗΠΑ³².

Ο διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1922 άφησε στους Τούρκους την αίσθηση αποσυνθέσεως της χώρας τους.³³ Η Ελληνική επανάσταση του 1821 ήταν η αρχή των γεγονότων που επακολούθησαν με κατάληξη τον διαμελισμό της αυτοκρατορίας. Η Μεγάλη Ιδέα των Ελλήνων είναι το πρίσμα κάτω από το οποίο οι Τούρκοι έβλεπαν και βλέπουν όλα τα θέματα των σχέσεων τους με την Ελλάδα, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι η Μεγάλη Ιδέα έπαψε να υπάρχει σαν όραμα για τους Έλληνες από το 1922.

Η αγωνία για την ασφάλεια της χώρας τους ήταν ίσως ο βασικότερος λόγος που κινούμενοι διαχρονικά με σταθερή στρατηγική επέτυχαν, τόσο τον εξοβελισμό της Αρμενικής και Ελληνικής μειονότητας από την Τουρκία,³⁴ όσο και την διχοτόμηση της Κύπρου, ενώ, επιχειρούν την αλλαγή των δεδομένων στο Αιγαίο.³⁵

Ο στόχος του εξοβελισμού της Ελληνικής μειονότητας που είχε απομείνει στην Τουρκία (Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο) άρχισε να υλοποιείται κατά παράβαση των προβλέψεων της Συνθήκης της Λοζάννης όταν η διεθνής συγκυρία υπήρξε ευνοϊκή για την Τουρκία.

Έτσι σταδιακά και μεθοδικά το 1941 μετά την κατάρρευση της Ελλάδας επέβαλαν την στράτευση των Ελλήνων ομογενών στα «τάγματα εργασίας³⁶». Το

---

³¹ Κυριαζής, Ν., Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα και Οικονομία. Αθήνα: Εστία 1999.

³² Αρβανιτόπουλος, Κ., Κόππα, Μ., 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004. Αθήνα: Λιβάνης, 2005. Σελ. 119

³³ Βερέμης, Θ., Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, 1453-2005. Αθήνα: Σιδέρης, 2001. Σελ. 135

³⁴ Ibid. Σελ. 141

³⁵ Ibid.

³⁶ Τερξελής, Π., Εξωτερική Πολιτική. Κύπρος, Αιγαίο. Άλλοθι και Αυτοκαταστροφές. Αθήνα: Κέδρος, 1978. Σελ. 28

1942 τους επέβαλαν το φόρο περιουσίας (Varlik Vergisi)³⁷. Το 1955 με το Κυπριακό στην κορύφωση του, Τούρκος πράκτορας τοποθέτησε βόμβα στο σπίτι που γεννήθηκε ο Κεμάλ Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη ώστε να επακολουθήσει η επίθεση του Τουρκικού όχλου στην Ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, το Ελληνικό Προξενείο και τα σπίτια των Ελλήνων Αξιωματικών στην Σμύρνη.

Το 1958 διέλυσαν την Ένωση Ελλήνων Κωνσταντινουπόλεως³⁸. Το 1964 με πρόσχημα τα γεγονότα στην Κύπρο απέλασαν σε 48 ώρες 1500 ομογενείς από την Ίμβρο και Τένεδο αφού τους χαρακτήρισαν ως επικίνδυνους για την δημόσια ασφάλεια. Παράλληλα έκλεισαν τα μειονοτικά σχολεία, δήμευσαν τις περιουσίες και ίδρυσαν εκεί φυλακές για βαρείς εγκληματίες. Το 1971 έκλεισαν τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης³⁹. Σήμερα η Ελληνική μειονότητα στην Τουρκία αριθμεί 1500 ανθρώπους έναντι 200000 χιλιάδων που ήταν.

Ο στόχος της διχοτόμησης της Κύπρου τέθηκε το 1956 από τον καθηγητή και μετέπειτα Πρωθυπουργό Νιχάτ Ερίμ παρά το γεγονός ότι με την Συνθήκη της Λοζάννης είχαν παραιτηθεί από κάθε διεκδίκηση για το νησί.

Από το 1964 που η Ελλάδα έλαβε μερικά μέτρα για την ασφάλεια των νησιών εξ αιτίας των κρίσεων στην Κύπρο κατηγορήθηκε από την Τουρκία για καταπάτηση των Συνθηκών και εξοπλισμό των νησιών. Οι κατηγορίες εντάθηκαν μετά το 1974. Στο τέλος του 1973 η Τουρκία διεκδίκησε επίσημα για πρώτη φορά την μισή υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Η διεκδίκηση αυτή εμπεριείχε δύο ζητήματα: Το πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας και το πρόβλημα του καθορισμού της αιγιαλίτιδας ζώνης των δύο κρατών.

Το 1974 η Τουρκία αμφισβήτησε τα όρια του Ελληνικού FIR καθώς και τις αρμοδιότητες στην έρευνα και διάσωση που είχαν καθορισθεί από τον ICAO το 1952, και λίγο μετά την κρίση στην Κύπρο τον ίδιο χρόνο έθεσε θέμα και ζήτησε τον περιορισμό του εθνικού εναέριου χώρου σε 6ν.μ.

---

³⁷ Ibid.Σελ.33

³⁸ Ibid.Σελ.35

³⁹ Ibid.Σελ.36

Από το 1975 οι Τούρκοι άρχισαν συστηματικά να παραβιάζουν τον εναέριο χώρο μας στην έκταση μεταξύ 6 και 10ν.μ. και δημιούργησαν την 4^η Στρατιά ή Στρατιά του Αιγαίου⁴⁰ με έδρα την Σμύρνη. Το 1982 αμέσως μετά την υπερψήφιση της Διεθνούς Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας η Άγκυρα δήλωσε ότι θεωρεί αιτία πολέμου την επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12ν.μ αν το επιχειρήσει η Ελλάδα στο Αιγαίο.

Στις 8 Ιουνίου 1995 η Τουρκική Εθνοσυνέλευση έλαβε απόφαση με την οποία εξουσιοδοτούσε την κυβέρνηση να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα συμπεριλαμβανομένων και στρατιωτικών για την περίπτωση επεκτάσεως των Ελληνικών χωρικών υδάτων από τα 6 στα 10ν.μ.

Από τις αρχές του 1990 άρχισαν να επεξεργάζονται το θέμα των «γκρίζων ζωνών»⁴¹ το οποίο προέβαλαν με αφορμή την κρίση στα Ίμια. Από την εξέταση της φύσεως των Τουρκικών διεκδικήσεων αλλά κυρίως από την μελέτη του θέματος των «γκρίζων ζωνών» προκύπτει ότι έχει στόχο εδαφικές διεκδικήσεις σε νησιά του Αιγαίου προσδοκώντας εκτός των άλλων σε οικονομικές και άλλες ωφέλειες που θα αποκομίσει όταν στην συνέχεια καθορισθούν τα θαλάσσια σύνορα.

---

⁴⁰ Βερέμης, Θ., Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, 1453-2005. Αθήνα: Σιδέρης, 2001. Σελ. 161

⁴¹ Κρανιδιώτης, Γ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα: Σιδέρης, 1999.

II. Συμπεράσματα

Η Τουρκία έχει αποδείξει ότι συγκαταλέγει τη χρήση ή την απειλή βίας μεταξύ των μέσων με τα οποία επιδιώκει την λύση των προβλημάτων ιδίως με αντιπάλους που θεωρεί ασθενείς.⁴² Διεύρυνε το πεδίο διαφορών με την Ελλάδα. Η τάση της πολιτικής της είναι μια τάση συνεχούς προωθήσεως και προβολής ευρύτερων αξιώσεων. Θεμελιώνει την εξωτερική και διπλωματική συμπεριφορά της στην επίδειξη ισχύος έναντι των γειτόνων της με την μορφή του δικαίου του ισχυρού⁴³. Πιστεύει ότι η πίεση, όπου μπορεί να την ασκήσει, είναι πιο πρόσφορο μέσο από τις διαδικασίες του Διεθνούς Δικαίου.

Η Ελλάδα υποστηρίζει διαχρονικά την επίλυση των προβλημάτων με βάση το Διεθνές Δίκαιο το οποίο όμως επιδέχεται διάφορες ερμηνείες. Υποστήριξε ακόμα την Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας χωρίς κανένα όφελος.

Είναι αναγκαίο κατά συνέπεια να επαναπροσδιορίσουμε την γενικότερη πολιτική μας και να καθορίσουμε μια στρατηγική που θα κάνει σαφές στην Τουρκία ότι ο στόχος που έχει βάλει δεν μπορεί να επιτευχθεί και μπορεί να γίνει υπόθεση πολύ δαπανηρή γι' αυτήν, ώστε να διερωτηθεί αν το κόστος που θα κληθεί να πληρώσει με τέτοια πολιτική αντισταθμίζει την ωφέλεια.

Τις Ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν τις διαμορφώνει μόνο η Τουρκία, τις διαμορφώνουμε και εμείς. Η ευρωστία ή μη της οικονομίας μας η σταθερότητα ή η αστάθεια της πολιτικής μας ζωής η γαλήνη ή η αναταραχή στον κοινωνικό μας χώρο είναι στοιχεία που έμμεσα επηρεάζουν τις σχέσεις. Η φροντίδα ή η παραμέληση των ενόπλων μας δυνάμεων, η ενίσχυση ή η αποδυνάμωση της διπλωματίας μας επηρεάζουν την σχέση αυτή άμεσα.

Πρέπει πάντα να έχουμε κατά νου ότι ενδέχεται στο μέλλον η Τουρκία να δημιουργήσει νέα προβλήματα:

---

⁴² Χιδίρογλου, Π., Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδος .Θεσσαλονίκη: Βάνιας 1994.Σελ.73

⁴³ Ibid .Σελ.77

α. Στη μεθόριο του Έβρου όπου καθυστερεί η οριστική σήμανση της ορίου γραμμής, η κοίτη του ποταμού μετατοπίζεται συχνά και υπάρχουν περιορισμένης εκτάσεως μεθοριακά επεισόδια.

β. Εξ αιτίας της μουσουλμανικής μειονότητας στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης που σήμερα δημιουργεί δημοσιογραφικό θόρυβο για την μεταχείριση της.

γ. Εξ αιτίας πιθανής διεκδίκησης κάποιας μορφής ελέγχου στο ελεύθερο τμήμα της Κυπριακής Δημοκρατίας με πρόσχημα την ασφάλεια της Τουρκίας .

δ. Εξ αιτίας των διεκδικήσεων που προβάλλει τελευταία στην υφαλοκρηπίδα και την οικονομική ζώνη της Κύπρου.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

III. Οι Ελληνοτουρκικές διαφορές

Είναι γεγονός ότι οι ελληνοτουρκικές διαφορές γεννήθηκαν στις αρχές τις δεκαετίας το 70, χρονική περίοδο που συμπίπτει με τη χουντική διακυβέρνηση. «Η Τουρκία πρόβαλε όψιμα τις αξιώσεις της ,όταν βρήκε την Ελλάδα αδύνατη, όσο ποτέ άλλοτε και εγκαταλελειμμένη από φίλους και συμμάχους. Πρόβαλλέ τις αξιώσεις της μεθοδικά και προσπάθησε με την ανοχή των μειοδοτών του έθνους να δημιουργήσει τετελεσμένα γεγονότα. Άρχισε με τις διεκδικήσεις της στην υφαλοκρηπίδα και επέκτεινε τις αξιώσεις τις και στον εναέριο χώρο του Ανατολικού Αιγαίου»⁴⁴.

Οι κυριότερες διαφορές είναι οι παρακάτω :

< Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας

Οι ελληνικές κυβερνήσεις κάνοντας χρήση των διατάξεων της Σύμβασης της Γενεύης (1958) παραχωρούν άδειες ερευνών για πετρέλαιο στο Αιγαίο τη δεκαετία του 60. Μέχρι το Νοέμβριο του 1973 είχαν δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης 15 συμβάσεις με ξένες εταιρείες στις οποίες παραχωρούν δικαίωμα έρευνας υδρογονανθράκων. Η τουρκική κυβέρνηση, αμφισβητώντας το δικαίωμα αυτό παραχωρεί για πρώτη φορά το Νοέμβριο του 1973 στις ίδιες περιοχές το δικαίωμα έρευνας στην κρατική εταιρεία πετρελαίου, προκαλώντας της ελληνική αντίδραση. Από τότε και στο εξής το θέμα παραμένει άλυτο .

Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁴⁵ :

- 1 τα νησιά δεν έχουν υφαλοκρηπίδα γιατί αποτελούν εξάρσεις του βυθού
- 2 η αρχή της μέσης γραμμής εφαρμόζεται όταν δεν υπάρχει συμφωνία και εφόσον ειδικές περιστάσεις δε δικαιολογούν άλλη οριοθέτηση
- 3 Η Τουρκία λαμβάνει υπόψη της και την Σύμβασης της Γενεύης και την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης .

Η ελληνική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁴⁶ :

⁴⁴ Κουρής, Ν., Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος. Αθήνα: Λιβάνης,1997. Σελ.35

⁴⁵ Δίπλα, Χ., Η Ελληνοτουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Εναλλακτικές Λύσεις και Προτάσεις. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής,1992. Σελ.79

⁴⁶ Ibid.Σελ.82

- 1 τα νησιά έχουν υφαλοκρηπίδα, όπως και οι ηπειρωτικές ακτές
- 2 η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας γίνεται όπου δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των κρατών ,με βάση την αρχή της μέσης γραμμής και της ίσης απόστασης
- 3 η Ελλάδα ασκεί τα κυριαρχικά της δικαιώματα σύμφωνα με όσα προβλέπονται στα άρθρα 1 και 2 της Σύμβασης της Γενεύης .

< Χωρικά ύδατα (αιγιαλίτιδα ζώνη)

Με βάση τη Συνθήκη της Λοζάνης (1923) το εύρος των χωρικών υδάτων ορίστηκε στα 3 ναυτικά μίλια. Με την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μοντρέ (1936), η Ελλάδα επέκτεινε τα χωρικά της ύδατα στα 6 μίλια. Η Σύμβαση για το δίκαιο της Θάλασσας, Μοντέγκο Μπει 1982, αποτελεί κωδικοποίηση του Διεθνούς Δικαίου δίνει τη δυνατότητα επέκτασης στα 12 ναυτικά μίλια. Η χώρα μας επικύρωσε τη συνθήκη αυτή το 1995, ενώ η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος.

Με το σημερινό καθεστώς των 6 μιλίων , η Ελλάδα ασκεί κυριαρχία στο 35% των υδάτων του Αιγαίου ,η Τουρκία στο 8,8% και το 56% είναι τα διεθνή ύδατα. Αν η χώρα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 μίλια ,τότε η κυριαρχία της θα φτάσει το 64% ,της Τουρκίας στο 10% ενώ τα διεθνή περιορίζονται στο 26% .Κατά αυτόν τον τρόπο λύνεται και το πρόβλημα της υφαλοκρηπίδας .

Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁴⁷ :

Η Τουρκία δεν αποτελεί μέρος της Συνθήκης και το Αιγαίο ως ημίκλειστη θάλασσα αποτελεί ειδική περίπτωση όπου δεν μπορεί να εφαρμοστεί η διεύρυνση των 12 μιλίων .

Η ελληνική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁴⁸ :

Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας δεν αφήνει περιθώρια για εξαιρέσεις και διαφοροποιήσεις .

---

⁴⁷ Σαζανίδης, Χ., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978.Υφαλοκρηπίδα Αιγαίου, Εναέριος Χώρος Αιγαίου, Νησιά Αιγαίου, Αιγιαλίτιδα Ζώνη Ελλάδας. Θεσσαλονίκη : Μαϊάνδρος 1979.Σελ.81

⁴⁸ Ibid.Σελ.83

< Ο εναέριος χώρος

Σύμφωνα με την Συνθήκη της Λοζάνης (1923) ο εναέριος χώρος ορίστηκε στα 3 ναυτικά μίλια. Η Ελλάδα με Προεδρικό Διάταγμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου 1931 διέυρνε τον εναέριο χώρο στα 10 ναυτικά μίλια, προτού ακόμα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 6 μίλια (Μοντρέ 1936). Η επέκταση αυτή δεν αμφισβητήθηκε από την Τουρκία μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 70, οπότε και άρχισαν οι παραβιάσεις από τουρκικά μαχητικά στα επιπλέον 4 μίλια.

Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁴⁹:

Η Ελλάδα παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο, αφού το εύρος του εναέριου χώρου (10 μίλια) δεν αντιστοιχεί στο εύρος των χωρικών της υδάτων (6 μίλια).

Η ελληνική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁵⁰:

Το καθεστώς των 10 μιλίων είχε γίνει αποδεκτό από την Τουρκία επί μισό αιώνα, επίσης το όριο των 10 μιλίων δε ξεπερνά τα 12 ναυτικά μίλια που ισχύουν σε ορισμένες περιπτώσεις.

< Η αποστρατικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου

Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου συνιστούν τρεις κατηγορίες⁵¹:

Στην πρώτη, ανήκουν τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη. Στα νησιά αυτά, στις νήσους Ίμβρο, Τένεδο καθώς και στα Στενά είχε επιβληθεί με το άρθρο 4 της Συνθήκης της Λοζάνης καθεστώς αποστρατικοποίησης⁵². Με την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μοντρέ 1936, η Τουρκία πέτυχε να αλλάξει το καθεστώς των Στενών και των δικών της νησιών, χωρίς να υπάρχει ρητή αναφορά και στα ελληνικά νησιά (Λήμνος και Σαμοθράκη). Την παράλειψη αυτή την επικαλείται η Τουρκία από το 1970 και έπειτα, αμφισβητώντας το δικαίωμα της Ελλάδας για αποστρατικοποίηση των δύο νησιών.

Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν η Λέσβος, Χίος, Σάμος και η Ικαρία, στα οποία με το άρθρο 13 της Συνθήκης της Λοζάνης (1923), είχε επιβληθεί καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης⁵³.

⁴⁹Ibid .Σελ.85

⁵⁰Ibid .Σελ.86

⁵¹Ibid .Σελ.87

⁵²Ibid .Σελ.88

⁵³Ibid .Σελ.92

Την Τρίτη, αποτελούν τα Δωδεκάνησα που παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα με τη συνθήκη των Παρισίων (1947) .Με το άρθρο 14 της Συνθήκης επιβαλλόταν στην Ελλάδα υποχρέωση αποστρατικοποίησης⁵⁴.

Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁵⁵ :

1 Στην Συνθήκη του Μοντρέ δεν υπάρχει ρητή αναφορά στις ελληνικές νήσους ,άρα η άρση της υποχρέωσης αποστρατικοποίησης αφορά τα τουρκικά νησιά και τα Στενά .

2 Η Ελλάδα έχει επιθετικές βλέψεις και η σύσταση της « Στρατιάς του Αιγαίου »⁵⁶, αποτελεί απάντηση σε αυτό .

3 Τα Δωδεκάνησα βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από τα τουρκικά παράλια και ως εκ τούτου ακόμη και αν δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος ,την αφορά .

Η ελληνική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁵⁷:

1 Η αναθεώρηση της Συνθήκης της Λοζάνης στο Μοντρέ απάλλαξε και τη χώρα μας από την υποχρέωση αποστρατικοποίησης χωρίς να υπάρχει ρητή αναφορά .

2 Στα νησιά της δεύτερης κατηγορίας υπερβαίνει τα επιτρεπτά όρια, ασκώντας το δικαίωμα αυτοάμυνας μπροστά στην απειλητική στάση της Τουρκίας .

3 Όσο αφορά τα Δωδεκάνησα , η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Συνθήκης των Παρισίων με την οποία παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα , οπότε δεν την αφορά .

< Ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας

Ο διεθνής οργανισμός που καθορίζει τους κανόνες της εναέριας κυκλοφορίας ονομάζεται International Civil Aviation Organization(ICAO) και δημιουργήθηκε το 1947 με στόχο να διαχειριστεί την σύμβαση που υπέγραψαν 34 κράτη το 1944 στο Σικάγο περί διεθνούς πολιτικής αεροπορίας .

Μία από τις πρώτες αποφάσεις του ICAO ήταν ο χωρισμός της υδρογείου σε Περιοχές Πληροφοριών Πτήσεων (FIR).Τα όρια οριστικοποιήθηκαν από τις συνόδους των Παρισίων 1952 και Γενεύης 1958. Στο FIR Αθηνών έχει ανατεθεί ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας μέχρι το σημείο που συναντάται στα δυτικά με το Ιταλικό FIR, στα νότια με το Λιβυκό, της Αιγύπτου και της Κύπρου και στα

⁵⁴ Ibid .Σελ.92

⁵⁵ Ibid .Σελ.93

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid .Σελ.94

ανατολικά με το τουρκικό μεταξύ της τουρκικής ακτής στο Αιγαίο και ελληνικών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου .

Η Ελλάδα για να αντιμετωπίσει την αυξανόμενη κίνηση στον χώρο ευθύνης της εξέδωσε το Διάταγμα 170/20-3-1969 για τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας .

Η τουρκική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁵⁸ :

1 Η Ελλάδα αποφασίζει μονομερώς για τους διεθνείς αεροδιαδρόμους, χωρίς συνεννόηση με το τούρκικο FIR.

2 Κλείνει μονομερώς περιοχές του διεθνούς εναέριου χώρου για ασκήσεις της ελληνικής πολεμικής αεροπορίας .

3 Αυθαιρετεί, ζητώντας υποβολή σχεδίων πτήσης από τα στρατιωτικά αεροπλάνα.

Η ελληνική πλευρά υποστηρίζει τα εξής στο εν λόγω θέμα⁵⁹ :

4. Σε κάθε περίπτωση εφαρμόζει τις Διεθνείς Συμβάσεις
5. Τα στρατιωτικά αεροσκάφη υποχρεούνται να υποβάλλουν σχέδια πτήσης

---

⁵⁸ Ibid .Σελ.95

⁵⁹ Ibid .Σελ.96

IV. Συμπεράσματα

Αναμφίβολα οι παραπάνω διαφορές έχουν οδηγήσει πολλές φορές τις δύο χώρες στα πρόθυρα πολέμου . Αυτό που προέχει την παρούσα χρονική περίοδο είναι η οικοδόμηση ενός κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης .Θα κλείσω αυτό το κεφάλαιο με μια μικρή αναφορά στη θεωρία παιγνίων.

Στην εν λόγω θεωρία υπάρχει το « παίγνιο μηδενικού αθροίσματος »⁶⁰ ,όπου τα κέρδη της μια πλευράς είναι οι απώλειες της άλλης και «παίγνιο θετικού αθροίσματος »⁶¹ ,όπου κερδίζουν και οι δύο πλευρές , παίγνιο το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με σκοπό τη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων .

---

⁶⁰ Φιλίνης, Κ., Θεωρία Παιγνίων. Αθήνα: Θεμέλιο,2008.Σελ.15

⁶¹ Ibid .Σελ.17

V. Η Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Κυπριακό ζήτημα.

Τα κράτη μέλη του διεθνούς συστήματος έχουν ορισμένους στρατηγικούς στόχους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη με την εξωτερική τους πολιτική προσπαθούν να διατηρήσουν τις βασικές δομές τους, δηλαδή τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά σε αποδεκτά όρια.

Τα πιο πάνω συνιστούν αυτό που στις στρατηγικές σπουδές ονομάζεται Υψηλή Στρατηγική. Η υψηλή στρατηγική θέτει ιεραρχημένους στόχους λαμβάνοντας υπόψη το διεθνές περιβάλλον και την επιθυμητή θέση μίας χώρας με σκοπό να κινητοποιήσει το ευρύτερο εθνικό δυναμικό και τους πόρους του κράτους προκειμένου να επιτύχει τρεις βασικούς στόχους, α) σταθερότητα, β) ευημερία και γ) ασφάλεια. Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση της υψηλής στρατηγικής είναι η επισήμανση των αδυναμιών και των δυνατοτήτων σε εθνικό επίπεδο ώστε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους κινδύνους και να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες⁶².

Ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες για την διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής είναι η γεωπολιτική, δηλαδή η ερμηνεία και ανάλυση της αλληλεξάρτησης μεταξύ του γεωγραφικού χώρου και των πολιτικών επιλογών που κάνει ένα κράτος προκειμένου να αξιοποιήσει και να αυξήσει την στρατιωτική, την οικονομική και τη διπλωματική του ισχύ.⁶³

Η γεωπολιτική έχει άμεση σχέση με την εξωτερική πολιτική και την οικονομία⁶⁴. Λαμβάνει υπόψη την ύπαρξη διεθνών ανταγωνισμών σε σχέση με τον στρατηγικό σχεδιασμό σε διάφορους τομείς όπως της στρατιωτικής ισχύος (γεωστρατηγική), της οικονομίας (γεωοικονομίας), του φυσικού περιβάλλοντος, των δημογραφικών τάσεων, κτλ.

Ακολούθως, θα αναλύσουμε την αλληλεπίδραση μεταξύ γεωπολιτικής και επιλογών της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο Κυπριακό από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 μέχρι σήμερα.

---

⁶² Πλατιάς, Α., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα :Εστία 2002.

⁶³ Πρεβελάκης, Γιώργος., *Γεωπολιτική της Ελλάδας*. Αθήνα: Libro, 1998.

⁶⁴ Ibid.

Το 1956, ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Αντνάν Μεντερές αποφάσισε να αναθέσει στον καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου, Νιχάτ Ερίμ, τη σύνταξη ενός στρατηγικού σχεδίου επί του οποίου θα στηριχθούν οι μακροχρόνιες επιδιώξεις της Τουρκίας στο θέμα της Κύπρου.

Ο Νιχάτ Ερίμ παρέδωσε στα τέλη του 1956 δύο εκθέσεις στην τότε κυβέρνηση του Μεντερές. Εκείνες οι εκθέσεις του Νιχάτ Ερίμ απετέλεσαν το βασικό στρατηγικό σχέδιο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής επί του κυπριακού.

Το σχέδιο εκείνο έγινε αποδεκτό από όλες ανεξάρτητα τις τουρκικές κυβερνήσεις οι οποίες το ακολούθησαν με σταθερή και συστηματική συνέπεια.

“Τα βασικά σημεία των εκθέσεων ήταν”⁶⁵:

1. Οι διεκδικήσεις της Κύπρου από την Τουρκία θα πρέπει να στηρίζονται σε πολιτικούς λόγους.

2. Στο νησί υπάρχουν δυο διαφορετικές κοινότητες, η κάθε μια από τις οποίες έχει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Το μέλλον των δύο κοινοτήτων θα αποφασισθεί κατόπιν δημοψηφίσματος ξεχωριστά σε κάθε μια.

3. Η αρχή της αυτοδιάθεσης θα πρέπει εφαρμοσθεί με την μετακίνηση Ελληνικών πληθυσμών έτσι ώστε να υπάγονται στη διοίκηση της αρεσκείας τους. Τέτοια μετακίνηση δεν συνιστά άσκοπη ταλαιπωρία αλλά θα βοηθήσει να μην καταπατηθούν τα δικαιώματα της Τουρκικής κοινότητας που σήμερα είναι μειωνηφική, θα ικανοποιηθεί η ασφάλεια της Τουρκίας και θα αποφευχθεί μια μελλοντική κρίση.

4. Η Τουρκία θα πρέπει να καθορίσει την προσφορότερη γι’ αυτήν μορφή διχοτόμησης λαμβάνοντας υπ’ όψη τα οικονομικά και στρατιωτικά της συμφέροντα καθώς και τα συμφέροντα των Τουρκοκυπρίων.

5. Πρέπει να επιδιωχθεί η ελεύθερη μετάβαση Τούρκων προς την Κύπρο. Οι εκθέσεις αυτές παρότι συντάχθηκαν το 1956, εντούτοις 55 χρόνια μετά παραμένουν επίκαιρες, λόγω της συνέπεια και της σταθερότητας με την οποία οι Τουρκικές κυβερνήσεις της ακολούθησαν.

---

⁶⁵ Χιδίρογλου, Π., Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδος .Θεσσαλονίκη: Βάνιας ,1994.Σελ.67

VI. Η κατάσταση μετά την Τουρκική εισβολή του 1974

Στην περίπτωση του κυπριακού προβλήματος, όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά το 1974, η αλληλεξάρτηση μεταξύ υψηλής στρατηγικής, γεωπολιτικής και του παράγοντα ασφάλεια σε σχέση με τον στρατηγικό στόχο επίλυσης του προβλήματος επηρεάστηκε καθοριστικά από τον τρόπο με τον οποίο προσαρμόστηκαν αμφότερες, Τουρκία και Ελλάδα, σε σχέση προς τα στρατηγικά δεδομένα που δημιουργήσε η σύγκρουση του 1974.

Έκτοτε, η Ελλάδα και η Τουρκία ακολούθησαν δύο διαφορετικά «πρότυπα προσαρμογής»⁶⁶ του συστήματος εξωτερικής πολιτικής στο Κυπριακό.

Η Συναινετική Προσαρμογή της Ελλάδας

Οι εσωτερικές αλλαγές που επέφερε η πτώση της Χούντας το 1974 στην Ελλάδα έθεσε ως προτεραιότητα όλων των Ελληνικών κυβερνήσεων τη συνέχιση του εκδημοκρατισμού της χώρας, τη διατήρηση των δομών του κοινωνικού συστήματος και την οικονομική ανάπτυξη. Για τις ελληνικές κυβερνήσεις αυτό μπορούσε να επιτευχθεί με την αποδοχή και συναίνεση των ορίων που έθεταν στην Ελλάδα οι απαιτήσεις τόσο του διεθνούς όσο και του περιφερειακού περιβάλλοντος.

Οι διαμορφωτές αποφάσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής εδραίωσαν την άποψη ότι η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να επαναφέρει τα στρατηγικά δεδομένα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο στην προ του 1974 κατάσταση, αφού θεωρούσαν ότι δεν μπορούσαν να αλλάξουν τις απαιτήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η Ελληνική εξωτερική πολιτική στο Κυπριακό μετά το 1974 διέπεται από τη λογική ότι οποιαδήποτε προσπάθεια ανατροπής των στρατηγικών επιπτώσεων σε βάρος της Κύπρου ήταν ουσιαστικά ένα «παιγνίδι μηδενικού αθροίσματος»⁶⁷ από το οποίο η Ελλάδα θα έβγαине ηττημένη.

---

⁶⁶ Τσοτίσας, Ευάγγελος., Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών. Κυπριακό 1950-1974. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1981. Σελ. 96

⁶⁷ Φιλίνης, Κ., Θεωρία Παιγνίων. Αθήνα: Θεμέλιο, 2008. Σελ. 114

Αυτή η εκτίμηση στο επίπεδο της πολιτικής ελίτ της Ελλάδας για τη μορφή και το χαρακτήρα του διεθνούς και περιφερειακού συστήματος προσαρμόσε συναινετικά την ελληνική εξωτερική πολιτική στο Κυπριακό και αναπόφευκτα οδήγησε σε χειρισμούς, που έθεσαν τη λύση του στη βάση της αποδοχής των στρατηγικών κεκτημένων της Τουρκίας.

Η Αδιάλλακτη προσαρμογή της Τουρκίας

Η Τουρκική εξωτερική πολιτική στο Κυπριακό, ιδιαίτερα μετά το 1974, ακολούθησε το μοντέλο της «αδιάλλακτης προσαρμογής»⁶⁸. Η στρατηγική νίκη της Τουρκίας, που συντελέσθη με την εισβολή καθώς επίσης και η εμφανής στρατηγική αδυναμία στην οποία ευρέθη η ελληνική πλευρά μετά το 1974 ευνόησαν σημαντικά την Τουρκία να εφαρμόσει αυτό το πρότυπο προσαρμογής. Μετά το 1974, η Τουρκία προσπάθησε να μετατρέψει το στρατηγικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, και πιο ειδικά εκεί όπου υπήρχε σύγκρουση ελληνοτουρκικών συμφερόντων, έτσι ώστε να είναι σύμφωνο με τις ανάγκες του πολιτικού της συστήματος.

Αυτό ευνοήθηκε ιδιαίτερα από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, ως συμμαχική υπερδύναμη της Τουρκίας, θεωρούσαν και θεωρούν ότι το στρατογραφειοκρατικό κατεστημένο της Άγκυρας αποτελεί την πιο σημαντική εγγύηση για την προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή και, ως εκ τούτου, θα πρέπει και αυτές να υποστηρίζουν τον ηγεμονικό του ρόλο στο πολιτικό σύστημα της Τουρκίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αυξημένης αυτοπεποίθησης που δίδει η υποστήριξη των ΗΠΑ καθώς επίσης και η γεωπολιτική νίκη του 1974, οι διαμορφωτές των αποφάσεων της τουρκικής εξωτερικής στο Κυπριακό πιστεύουν ότι συμμετέχουν σε ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος όπου σίγουρα θα είναι νικητές.

Η εφαρμογή δύο εντελώς αντιθέτων μοντέλων συμπεριφοράς εξωτερικής πολιτικής ήταν αναπόφευκτο να έχει αντανakλάσεις σε ένα σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού, όπως το «σχέδιο Ανάν», όπου εσωτερικεύει το μεγαλύτερο μέρος των στρατηγικών στόχων της Τουρκίας στην Κύπρο με την ταυτόχρονη απαίτηση από την ελληνική πλευρά να συναινέσει σε ένα πλαίσιο στρατηγικού συμβιβασμού.

---

⁶⁸ Ψαρουδάκης, Ν., Ο Φάκελος Άνοιξε, Η Κυπριακή Τραγωδία Χωρίς Μάσκα .Αθήνα: Χριστιανική Δημοκρατία, 1988. Σελ.82

VII. Συμπεράσματα

Αναλύοντας την στρατηγική της Τουρκίας στο Κυπριακό, μετά το 1974, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι βασίζεται στην εκμετάλλευση των γεωπολιτικών πλεονεκτημάτων που απεκόμισε μετά την εισβολή.

Συγκεκριμένα η Τουρκία ακολουθεί συστηματικά την εξής στρατηγική μετά το 1974:

α) Ισχυροποιεί τη θέση της δημιουργώντας νομικά ερείσματα

β) Αποδυναμώνει την Κυπριακή Δημοκρατία υποσκάπτοντας τα νομικά της ερείσματα

γ) Εξαναγκάζει την Κύπρο σε υποχωρήσεις υπό την απειλή πολέμου

Η τακτική του στρατηγικού καταναγκασμού⁶⁹ που ακολουθεί η Τουρκία κατά τα τελευταία χρόνια αποτελεί το πιο ουσιαστικό κεφάλαιο στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ανεξαρτήτως των εσωτερικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει το Τουρκικό κράτος και της υπερεξάπλωσης που χαρακτηρίζει την Τουρκική εξωτερική πολιτική, η Τουρκία φαίνεται να κερδίζει διαρκώς έδαφος.

Η αναποτελεσματική Ελληνική εξωτερική πολιτική στο Κυπριακό από το 1955 μέχρι το 1974, λόγω της εξάρτησης από τον Αμερικανικό παράγοντα, είχε σαν συνέπεια τόσο την αποξένωση της Ελλάδας από τα ουσιαστικά πολιτικά αιτήματα των Ελλήνων της Κύπρου όσο και την αποκοπή της από τις σημαντικές εξελίξεις που διαδραματίζονται έκτοτε στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.

Η ουσιαστική αποκοπή της Ελλάδας από το χώρο της Ανατολικής Μεσογείου συντελείται το 1974 όπου με την Τουρκική εισβολή στο νησί, η Τουρκία απεκόμισε τέσσερα βασικά πλεονεκτήματα έναντι της Ελλάδας⁷⁰:

α) εξασφάλιση της στρατηγικής ομηρίας του νησιού,

β) δορυφοροποίηση του ελεύθερου τμήματος της Κύπρου,

γ) αποκοπή της γεωπολιτικής παρουσίας της Ελλάδος στην Ανατολική Μεσόγειο

⁶⁹ Πλατιάς, Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη .Αθήνα :Εστία 2002

⁷⁰ Αλεξανδράκης, Α., Θεοδωρόπουλος, Βύρων., Λαγάκος, Ευστάθιος., Το Κυπριακό 1950-1974.Μια ενδοσκόπηση. Αθήνα: Ευρωεκδοτική, 1981.Τόμος 2.Σελ.139

δ) μονοπώληση του στρατηγικού ελέγχου της Ανατολικής Μεσογείου που της επιτρέπει σύγκλιση συμφερόντων σε γεωστρατηγικό επίπεδο με τις ΗΠΑ, γεγονός που αποτελεί προϋπόθεση για την αναβάθμισή της σε περιφερειακή δύναμη.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

VIII. Η προσέγγιση του Νταβούτογλου στο Κυπριακό ζήτημα

Ο Νταβούτογλου είναι χειριστής του θεωρητικού μοντέλου γεωπολιτικής ανάλυσης του Χάλφορντ Μάκιντερ, δηλαδή της αγγλοσαξονικής γεωπολιτικής σχολής, προσαρμόζοντάς την στον μείζονα στρατηγικό στόχο της Τουρκικής υψηλής στρατηγικής που είναι η επιδίωξη του καλύτερου δυνατού γεωπολιτικού ρόλου για την Τουρκία στον 21^ο αιώνα.

Οι απόψεις του κωδικοποιήθηκαν στο βιβλίο :Στρατηγικό Βάθος: Η θέση της Τουρκίας στη Διεθνή Σκηνή, που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2001.

Ο Νταβούτογλου επιχειρεί να κάνει τη κλασική γεωπολιτική σύζευξη. Από τη μία περιγράφει το γεωγραφικό πλεονέκτημα του «στρατηγικού βάθους» της Τουρκικής θέσης στο διεθνές σύστημα και από την άλλη προσπαθεί να εξηγήσει ποιοί θα πρέπει να είναι οι πολιτικοί στόχοι της Τουρκίας που υπαγορεύονται από τη γεωγραφία, δηλαδή η εξισορρόπηση της ένταξης της χώρας στους δυτικούς θεσμούς με την άσκηση κεντρικού και ηγετικού ρόλου στο μουσουλμανικό κόσμο.

Αυτό που ουσιαστικά εισηγείται ο Νταβούτογλου είναι ότι η Τουρκία έχει το γεωπολιτικό πλεονέκτημα να μετατραπεί σε πανίσχυρο ενδοσυστημικό πόλο ισχύος του ευρω-ασιατικού συστήματος ασφαλείας. Αυτό θα της επιτρέψει να αναδυθεί, με πλανητικούς όρους, σε δύναμη διεθνούς εμβέλειας.

Σε ότι αφορά το Κυπριακό, όταν ο Νταβούτογλου μιλά για «μηδενικές τριβές με τους γείτονες της Τουρκίας» δεν αναφέρεται στην Κύπρο γιατί σύμφωνα με την ανάλυσή του, η Κύπρος πρέπει να παραμείνει ενσωματωμένη στο σύστημα ασφαλείας που επέβαλε η Τουρκία από το 1974.

Αυτό υπηρετεί πλήρως τον κεντρικό ρόλο που οραματίζεται για τη χώρα του στην Ευρασιατική σκακιέρα ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών. Πιο συγκεκριμένα, ο Νταβούτογλου αναλύει τη γεωπολιτική θέση του νησιού ως εξής: «Η Κύπρος διαθέτει κεντρική θέση μέσα στην παγκόσμια ήπειρο αφού βρίσκεται σε ίση απόσταση από την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Μαζί με την Κρήτη ευρίσκεται σε μία γραμμή πάνω στην οποία διασταυρώνονται οι θαλάσσιες οδοί. Η Κύπρος κατέχει θέση μεταξύ των Στενών, που χωρίζουν Ευρώπη και Ασία, και της Διώρυγας του Σουέζ, που χωρίζει Ασία και Αφρική, ενώ ταυτοχρόνως έχει τη θέση μίας σταθερής βάσης και ενός αεροπλανοφόρου, που θα πιάνει το σφυγμό των θαλασσιών οδών του Άντεν και του Χορμούζ, μαζί με τις λεκάνες του Κόλπου και

της Κασπίας, που είναι οι πιο σημαντικοί οδοί σύνδεσης Ευρασίας-Αφρικής»⁷¹. Καταλήγοντας ο Νταβούτογλου υποστηρίζει: «Μία χώρα που αγνοεί την Κύπρο δεν μπορεί να είναι ενεργή στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές».

Ο Νταβούτογλου συμπυκνώνει τη στρατηγική του για την Κύπρο: «Την Κύπρο δεν μπορεί να αγνοήσει καμία περιφερειακή ή παγκόσμια δύναμη που κάνει στρατηγικούς υπολογισμούς στη Μ. Ανατολή, την Α. Μεσόγειο το Αιγαίο, το Σουέζ, την Ερυθρά θάλασσα και τον Κόλπο. Η Κύπρος βρίσκεται σε τόσο ιδανική απόσταση απ' όλες τις περιοχές, που έχει την ιδιότητα μίας παραμέτρου που τις επηρεάζει όλες άμεσα. Η Τουρκία, το στρατηγικό πλεονέκτημα που απέκτησε την δεκαετία του 1970 πάνω σε αυτήν την παράμετρο, πρέπει να το αξιοποιήσει όχι ως στοιχείο μίας αμυντικής Κυπριακής πολιτικής με στόχο την διαφύλαξη του σημερινού στάτους κβο, αλλά ως ένα θεμελιώδες στήριγμα μίας επιθετικής θαλάσσιας στρατηγικής διπλωματικού χαρακτήρα»⁷².

---

⁷¹ Ntavoutoglou, A., Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. Αθήνα: Ποιότητα, 2010. Σελ. 175

⁷² Ibid. Σελ. 177

ΙΧ. Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας από τον Κεμάλ έως και τις μέρες μας

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 1945 έως και τις μέρες μας χαρακτηρίζεται από σταθερότητα στους στόχους και τις επιδιώξεις της.

Η δυτικοποίηση και ευρωπαϊκή της Τουρκίας αποτελούν τον κεντρικό άξονα της εξωτερικής της πολιτικής .

Η Τουρκία ακολούθησε συνειδητά και σε αντίθεση με την προπολεμική ουδετερόφιλη πολιτική στάση του Ατατούρκ, την πολιτική της ένταξη στο δυτικό συνασπισμό . Η Τουρκία εντάχθηκε στους πρώτους πολιτικούς , οικονομικούς και στρατιωτικούς οργανισμούς της Δύσης .

Χαρακτηριστικά, το 1947-1949 εντάχθηκε στον ΟΟΣΑ, στο Συμβούλιο της Ευρώπης και το 1952 στο ΝΑΤΟ. Το 1963 υπεγράφη στην Άγκυρα συμφωνία σύνδεσης Τουρκίας – ΕΟΚ και η Τουρκία πέτυχε να δώσει ώθηση στην πρώτη κατεύθυνση του μεταπολεμικού της εξωτερικού προσανατολισμού που ήταν η δυτικοποίηση και ευρωπαϊκή.

Παρόλα αυτά, είναι βαθιά ριζωμένα στο τουρκικό κράτος οι παραδοσιακές δομές της τούρκικης κοινωνίας .Πολλοί Τούρκοι θεωρούν ότι οι δυτικοί και ιδιαίτερα οι ΗΠΑ, εκμεταλλεύονται την θέση της .Οι ηγέτες της (πρόεδρος Σουνάι 1968),συνεχώς διακηρύσσουν πως η Τουρκία δεν είναι δορυφόρος των ΗΠΑ .

Τόσο οι περιβόητες «έξι αρχές του Ατατούρκ» όσο και η διαρκής επίκληση για την «διατήρηση της ενότητας της επικράτειας και του λαού», προδίδουν την τούρκικη πολιτική από τον Ατατούρκ έως και σήμερα για την με κάθε μέσο διατήρηση της ενότητας και ακεραιότητας του τουρκικού κράτους και της στρατηγικής υπεροχής τους στην περιοχή της Μεσογείου , της Εγγύς και Μέσης Ανατολής .

Η ενότητα του κράτους και του λαού ,η διατήρηση και η διασφάλιση ενός ανεξάρτητου και εθνικού κράτους αποτέλεσαν αρχές που επηρέασαν την τουρκική εξωτερική πολιτική τόσο την περίοδο διακυβέρνησης του Κεμάλ Ατατούρκ(1923- 1938) όσο και στην μετά το 1945 περίοδο .

Επίσης, σταθερή γραμμή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αποτέλεσε η προσέγγιση του αραβικού και ισλαμικού κόσμου. Ξεκίνησε τη δεκαετία του 60 ,αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 70 επί Ετζεβίτ.

Σήμερα, στην εξωτερική πολιτική η Τουρκία δεν καθοδηγείται από τον κεμαλισμό. Αντίθετα με την κεμαλική ιδεολογία, η χώρα πλέον συμμετέχει στην ισλαμική διάσκεψη και φέρει την απαίτηση για επιρροή στις περιοχές που αποτελούσαν τμήματα της οθωμανικής αυτοκρατορίας .

Το νέο τουρκικό πρότυπο εξωτερικής πολιτικής επιβεβαιώνεται με την εφαρμογή του στα Βαλκάνια, στη Μέση Ανατολή και στην περιοχή του Καυκάσου και της κεντρικής Ασίας .

Όσο αφορά την Κύπρο, οι τούρκοι αξιωματικοί αναγνωρίζουν ότι ακόμα και χωρίς την πρόφαση υπεράσπισης των τουρκοκυπρίων, η Κύπρος παραμένει ο στρατηγικός τους στόχος .Η τουρκική πολιτική από το 1974, έχει προσανατολιστεί σε μία λύση που θα καθιστούσε την Τουρκία εταίρο στο νησί και θα μετασχημάτιζε την Κύπρο σε « τουρκικό προτεκτοράτο»⁷³.

Για την Κύπρο, το παρόν status quo , είναι προτιμότερο από μια λύση που θα οδηγήσει στην πραγματικότητα όχι μόνο στο διχασμό του νησιού αλλά και σε ένα είδος τούρκικου προτεκτοράτου. Ακόμα και μετά την σύνοδο κορυφής στο Ελσίνκι ,η Τουρκία αρνείται να κάνει παραχωρήσεις στην Κύπρο .

---

⁷³ Γιαλλουρίδης, Χ., Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια : 1955- 1996. Η Οπτική του Τύπου. Αθήνα: Σιδέρης, 1997.

X. Η επίδραση της Τουρκικής πολιτικής στην ελληνική εξωτερική πολιτική

Είναι οφθαλμοφανές ότι η τουρκική απειλή επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει την ελληνική εξωτερική πολιτική .Η απειλή από την Τουρκία αποτέλεσε το κυρίαρχο αμυντικό πρόβλημα της Ελλάδας από το 1974 έως και σήμερα .Η ελληνοτουρκική διαμάχη επιτάχυνε την ανανέωση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας μας έτσι ώστε να ανταπεξέλθει στην τουρκική εχθρότητα αλλά παράλληλα εμποδίστηκε η εύρυθμη λειτουργία της .

Συγκεκριμένα η τούρκικη απειλή κυρίως μετά το 1974 συνετέλεσε στα εξής⁷⁴ :

1. Την υπέρμετρη αύξηση των αμυντικών δαπανών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διόγκωση του κρατικού προϋπολογισμού, την αρνητική επίπτωση στο ισοζύγιο πληρωμών,την απορρόφηση των οικονομικών πόρων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη της χώρας μας και επίσης την αυξημένη οικονομική και στρατιωτική εξάρτηση της χώρας μας .

2. Να εξελιχθεί η ελληνοτουρκική διαμάχη σε ένοπλη αναμέτρηση .Οι κρίσεις του 1974, 1976, 1987, 1996 υποδεικνύουν την ύπαρξη αυτής της επικίνδυνης εξέλιξης .Αποφασιστική συμβολή στη σύρραξη δε θα έχει μόνο η επεκτατική πολιτική της Τουρκίας αλλά και ο ψυχολογικός πόλεμος που υφίσταται μεταξύ των δύο χωρών .

3. Η παρουσία της Τουρκικής απειλής ανάγκαζε την Ελλάδα να παραμείνει μετά το 1974 στα δυτικά αμυντικά πλαίσια παρά το ότι το διεθνές σύστημα πίεζε για μια πιο αυτόνομη και ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Έτσι η ελληνική εξωτερική πολιτική την αναφερθείσα περίοδο χαρακτηριζόταν από αντιφάσεις και ιδιαιτερότητες .

Συμπερασματικά, η τουρκική απειλή επέδρασε αρνητικά κυρίως στην οικονομική διπλωματία της Ελλάδας αλλά συνέβαλλε και στην διαμόρφωση μιας συναινετικής εξωτερικής πολιτικής και έκανε τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις πιο αποφασιστικές .

---

⁷⁴Δρακάτος, Κ., Ο Μεγάλος Κύκλος της Ελληνικής Οικονομίας ,1945-1995.Αθήνα:Παπαζήσης , 1997.Σελ. 104

XI. Ο ψυχολογικός πόλεμος στις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας

Ψυχολογικός πόλεμος είναι η άσκηση ψυχολογικής πίεσης στον πληθυσμό και στις ένοπλες δυνάμεις του εχθρού κατά την περίοδο κρίσης ή πολέμου⁷⁵. Σκοπός του είναι ο επηρεασμός της στάσης και συμπεριφοράς των εχθρικών ομάδων .

Χρησιμοποιείται για να εξασθενήσει τη θέληση του εχθρού να εμπλακεί σε πόλεμο ή να συνεχίσει τις εχθροπραξίες .Κάποιες φορές όμως χρησιμοποιείται και σε φιλικά ή ουδέτερα ακροατήρια για να επηρεαστεί ευνοϊκά η στάση τους ,σε σχέση με τις επιδιώξεις της χώρας .

Είναι γεγονός ότι στη χώρα μας το επίπεδο του ψυχολογικού πολέμου βρίσκεται σε αρχάριο στάδιο σχετικά με αυτό της Τουρκίας. Οι ψυχολογικές ενέργειες της Τουρκίας χαρακτηρίζονται από συντονισμένες ενέργειες και μακρόχρονη προετοιμασία .Η Τουρκία χρησιμοποιεί άφθονα και ποικιλόμορφα μέσα. Η οργανωμένη διεξαγωγή «ψυχολογικών επιχειρήσεων» αποτελεί για την τουρκική ηγεσία σημαντικό παράγοντα άσκησης εσωτερικής και εξωτερικής της πολιτικής⁷⁶ .

Η ψυχολογική δραστηριότητα της Τουρκίας όσο αφορά τις ελληνό-τουρκικές σχέσεις αποσκοπεί στα παρακάτω :

1. Στην αμφισβήτηση της Ελληνικότητας των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου , Δωδεκανήσου και των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στα θέματα της υφαλοκρηπίδας και του εναέριου χώρου .
2. Στην εξαπόλυση κατηγοριών κατά της Ελλάδας για δήθεν επιθετικές διαθέσεις σε βάρος της Τουρκίας .
- 3.Στην ψυχολογική φθορά της Ελλάδας.
- 4.Στην εκμετάλλευση του μουσουλμανικού ζητήματος της μειονότητας στη Θράκη.
- 5.Στην παραπλάνηση της διεθνούς κοινής γνώμης .

Συμπερασματικά, η πολύμορφη ψυχολογική δραστηριότητα της Τουρκίας στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στη Δύση, βασίστηκε στην ισχυρή πολιτική βούληση και τη μεγάλη χρηματοδότηση. Η Τουρκία έχει ήδη καταφέρει να δημιουργήσει στο ψυχολογικό πεδίο ένα αρκετά καλό και πρόσφορο έδαφος για τη μελλοντική προώθηση και ευνοϊκή κρίση των ζητημάτων της στα διεθνή κέντρα αποφάσεων .

⁷⁵ Χειλά Ειρήνη. Ο Ρόλος της Μεσολάβησης στο Χειρισμό Κρίσεων. Αθήνα: Σιδέρης 1996

⁷⁶ Χειλά Ειρήνη. Ο Ρόλος της Μεσολάβησης στο Χειρισμό Κρίσεων. Αθήνα: Σιδέρης 1996

Η Ελλάδα πρέπει και εκείνη με τη σειρά της να αποκτήσει ένα κυβερνητικό φορέα που θα λειτουργεί ως κέντρο ψυχολογικών επιχειρήσεων . Η κρίση στο Ίμια, δεν ήταν στρατιωτική ήττα, ήταν όμως μια πανωλεθρία στο επίπεδο του ψυχολογικού πολέμου.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΙΑ

XII. Η Εξωτερική πολιτική της Ελλάδας από το 1970 έως τις μέρες μας

Η ελληνική εξωτερική πολιτική σε σχέση με την Τουρκία τα τελευταία χρόνια θα μπορούσε να οριστεί ως ένα μείγμα πολιτικής κατευνασμού και αποτροπής. Πιο συγκεκριμένα οι ελληνικές κυβερνήσεις ακολούθησαν μια πολιτική στήριξης και ενθάρρυνσης της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας με αποτέλεσμα την εκκίνηση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση τον Οκτώβριο του 2005.

Το σκεπτικό πίσω από την υιοθέτηση αυτής της πολιτικής ήταν το εξής: Μια ευρωπαϊκή Τουρκία η οποία θα σέβεται το Διεθνές Δίκαιο και τους ευρωπαϊκούς κανόνες μακροπρόθεσμα θα πάψει να συνιστά απειλή για την εθνική μας ασφάλεια. Βέβαια ο αντίλογος σε αυτό το σκεπτικό είναι τι κάνουμε μέχρι να επιτευχθεί και αν φυσικά επιτευχθεί αυτός ο μακροπρόθεσμος στόχος.

Μία παράμετρος η οποία ενισχύει το επιχείρημά, ότι ακολουθούμε κατευναστική πολιτική έναντι της Τουρκίας είναι το γεγονός ότι καμία ελληνική κυβέρνηση δεν έχει τολμήσει μέχρι σήμερα να επεκτείνει τα χωρικά μας ύδατα από τα 6 στα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει η Διεθνής Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας(1982), την οποία έχει υπογράψει η ίδια η Τουρκία και την έχει εφαρμόσει στην Μαύρη Θάλασσα ήδη από το 1994.

Η Τουρκία με απόφαση της Τουρκικής εθνοσυνέλευσης θεωρεί casus belli την επέκταση των χωρικών μας υδάτων και οι ελληνικές κυβερνήσεις υπό τον φόβο μιας πιθανής σύρραξης με την γειτονική χώρα δεν τολμούν να προχωρήσουν στην άσκηση αυτού μας του δικαιώματος.

Η στρατηγική προσέγγιση της κυβέρνησης Καραμανλή με την Ρωσία του Πούτιν και η δρομολόγηση της κατασκευής του πετρελαϊκού αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης καθώς επίσης και του αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου South-Stream καταγράφεται ως προσπάθεια άσκησης πολιτικής αποτροπής στην ευαίσθητη περιοχή της Θράκης με ταυτόχρονη υποβάθμιση της στρατηγικής σημασίας των στενών του Βοσπόρου ως διόδου διέλευσης των ενεργειακών πόρων της Ρωσίας, των χωρών του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας στις διεθνείς αγορές.

Αναφορικά με το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας με την Τουρκία και των προσπαθειών για την επίλυση του Κυπριακού η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν έχει σημειώσει καμία ουσιαστική πρωτοβουλία προς αυτή την κατεύθυνση.

Θετική εξέλιξη αποτελεί η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Μάιο του 2004 στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μια εξέλιξη που ενίσχυσε την διεθνή και ευρωπαϊκή θέση του Κυπριακού Ελληνισμού και την αποτρεπτική ικανότητα της Κύπρου έναντι της οποιασδήποτε μελλοντικής Τουρκικής απειλής και επιθετικότητας.

Ένα άλλο μέτωπο της εξωτερικής μας πολιτικής το οποίο είχε “ξεχαστεί” από την ελληνική πολιτική επικαιρότητα από την εποχή της υπογραφής της ενδιάμεσης συμφωνίας μεταξύ Ελλάδος και Σκοπίων (FYROM) το 1995 είναι το περίφημο ζήτημα της ονομασίας του κράτους των Σκοπίων.

Η Ελλάδα μέσα στα πλαίσια του Ο.Η.Ε επιδιώκει την εξεύρεση ενός έντιμου συμβιβασμού με τα Σκόπια και την από κοινού χρήση μιας επωνυμίας με γεωγραφικό προσδιορισμό. Η Ελλάδα εκτιμά ότι η υιοθέτηση του ονόματος Μακεδονία από το κράτος των Σκοπίων πέρα από τον σφετερισμό της ιστορικής μας κληρονομιάς υποκρύπτει αλυτρωτικές βλέψεις εις βάρος της Ελληνικής Μακεδονίας και για αυτούς τους λόγους δεν έχει αναγνωρίσει το κράτος των Σκοπίων με την συνταγματική του ονομασία.

Παρά τον διεθνή αρνητικό συσχετισμό, η ελληνική εξωτερική πολιτική ύστερα από χρόνια αδράνειας επί του συγκεκριμένου ζητήματος έδρασε αποτελεσματικά και προέβαλλε βέτο στην ένταξη των Σκοπίων κατά τη Σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι τον Απρίλιο του 2008, με το αιτιολογικό ότι δεν μπορεί να ενταχθεί στην Ατλαντική Συμμαχία μία χώρα που υπονομεύει τις σχέσεις καλής γειτονίας με την Ελλάδα, η οποία είναι μέλος αυτής της Συμμαχίας ήδη από το 1952.

Η κυβέρνηση των Σκοπίων όχι μόνο δεν έχει κάνει καμία απολύτως προσπάθεια προκειμένου να επιτευχθεί μια έντιμη και αμοιβαία αποδεκτή συμβιβαστική λύση στο ζήτημα της ονομασίας, αλλά επιπρόσθετα εγείρει και θέμα ύπαρξης “Μακεδονικής μειονότητας” και “Μακεδονικών περιουσιών” στην περιοχή της Βορείου Ελλάδος.

Όσο αφορά τις ελληνο-αμερικανικές σχέσεις, ενισχύθηκαν περαιτέρω, καθώς η Ελλάδα αποτέλεσε έναν αξιόπιστο εταίρο στον πόλεμο κατά της διεθνούς τρομοκρατίας με την σημαντική συμμετοχή της στη δύναμη του NATO στο Αφγανιστάν καθώς επίσης και με την αποτελεσματική καταπολέμηση της εγχώριας τρομοκρατίας. Βέβαια δεν έλειψαν και σημεία τριβών μεταξύ των δύο συμμάχων χωρών με πιο χαρακτηριστικό ίσως την στρατηγική αναβάθμιση των σχέσεων Ελλάδος-Ρωσίας και την συνεργασία τους σε ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική τώρα σε σχέση με το ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσσόβου ακολούθησε μια τακτική μην αναγνωρίζοντας από την μια πλευρά την ανεξαρτησία του Κοσσόβου, μη αποκλείοντας όμως από την άλλη να το αναγνωρίσει στο προσεχές μέλλον.

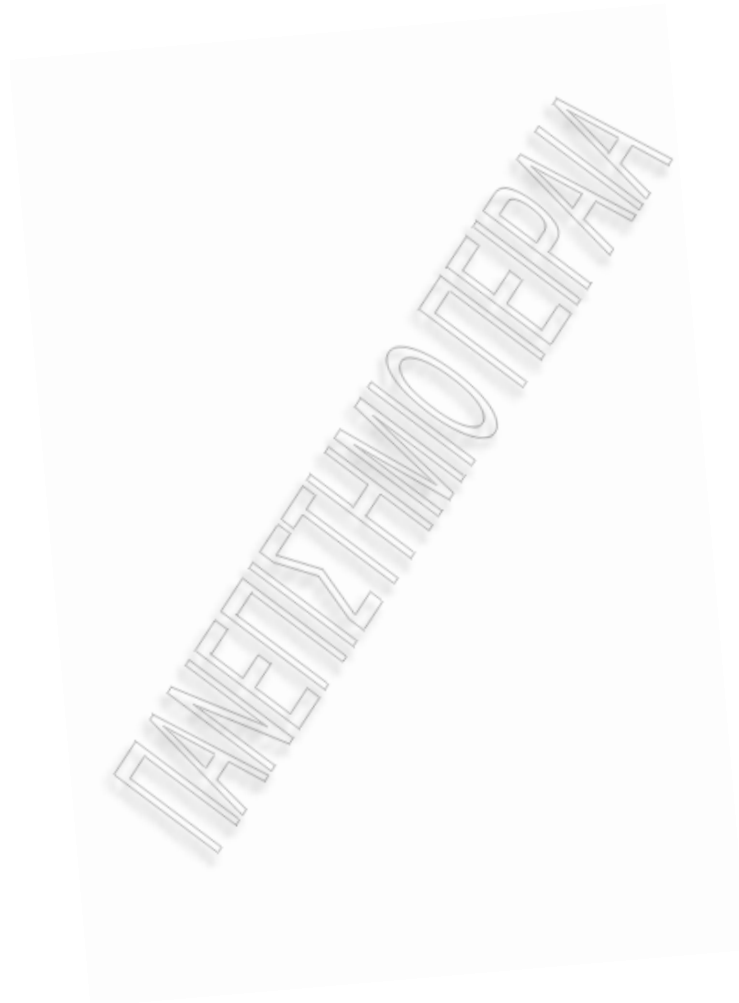
Η πολιτική αυτή υπαγορεύεται από την ανάγκη του να μην δυσαρεστήσουμε ούτε την Σερβία ούτε και τις Η.Π.Α. Βέβαια η ελληνική διπλωματία μέχρι σήμερα αγνοεί την ολοένα και αυξανόμενη επιρροή του σερβικού λόμπι στην Ουάσινγκτον και την στενή του συνεργασία με το Ισραηλινό λόμπι, πράγμα το οποίο πρακτικά σημαίνει ότι μπορεί να γίνουμε μάρτυρες μιας αλλαγής πλευσης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο ζήτημα του Κοσσόβου στο προσεχές μέλλον.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφερθώ στο σοβαρό έλλειμμα που αντιμετωπίζει η ελληνική εξωτερική πολιτική αναφορικά με την αντιμετώπιση του αυξανόμενου κινδύνου που συνιστά η δραστηριοποίηση τρομοκρατικών ομάδων του ριζοσπαστικού Ισλάμ στα Βαλκάνια και πιο συγκεκριμένα στις γειτονικές Αλβανία και FYROM καθώς επίσης στη Βοσνία και στο νεότευκτο κράτος του Κοσσόβου.

Πρώτο και κύριο χαρακτηριστικό αυτού του ελλείματος είναι η υποτίμηση του κινδύνου που συνιστά το ριζοσπαστικό Ισλάμ για την μέσο-μακροπρόθεσμη εθνική μας ασφάλεια. Δυστυχώς η κυρίαρχη άποψη που επικρατεί τόσο σε ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής πολιτικής τάξης όσο και στην ελληνική κοινή γνώμη είναι ότι η Ελλάδα επειδή έχει παραδοσιακά καλές σχέσεις με τον αραβικό κόσμο δεν πρόκειται να γίνει ποτέ στόχος του ριζοσπαστικού Ισλάμ.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφερθώ σε μία σημαντική εξέλιξη στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Την ενεργοποίηση ύστερα από 14 χρόνια περίπου της αμυντικής

συμφωνίας που είχε υπογράψει η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου με το Ισραήλ το Δεκέμβριο του 1994. Η στρατιωτική επιχείρηση “Ενδοξος Σπαρτιάτης” που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο-Ιούνιο του 2008 μεταξύ της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας και της Πολεμικής Αεροπορίας του Ισραήλ.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Ελλάδα, Οικονομική Διπλωματία , θεωρία και πράξη .

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

I. Η οικονομική διπλωματία της Ελλάδας στην Μεταπολεμική περίοδο

Στην μεταπολεμική ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού, η δεκαετία 1952 - 53 αναφέρεται ως " η φάση των μεγάλων επιτευγμάτων " της τότε οικονομικής πολιτικής, κυρίως λόγω των ψηλών ρυθμών ανάπτυξης της περιόδου αυτής. Από τα πρώτα μέτρα που λαμβάνονται με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου και τη σταθεροποίηση του αστικού καθεστώτος, ήταν η υποτίμηση της δραχμής κατά 50% το 1953. Με την υποτίμηση ανεβαίνουν αμέσως όλα τα εισαγόμενα είδη, πέφτει το βιοτικό επίπεδο των μαζών, με αποτέλεσμα να πληρώσουν τα σπασμένα της ανασυγκρότησης οι εργαζόμενοι.

Παράλληλα πέφτουν οι προστατευτικοί δασμοί, ώστε να διευκολυνθούν οι εγχώριες βιομηχανίες στο να κάνουν τις επενδύσεις να γίνουν πιο ανταγωνιστικές, τουλάχιστον στην εσωτερική αγορά. Ψηφίζεται ο νόμος "περί προσέλευσης ξένων κεφαλαίων", δίνονται φοροαπαλλαγές, ανανεώνεται το τραπεζικό σύστημα και έτσι επιταχύνεται η διαδικασία καπιταλιστικής συγκέντρωσης. Γίνεται η αρχή της τεράστιας τουριστικής υποδομής, καθώς επίσης μεγάλες κατασκευές του οδικού δικτύου.

Στο πεδίο της ναυτιλίας, που είναι ένας από τους ποιο εκσυγχρονισμένους και καπιταλιστικά συγκεντρωμένους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, η Ελλάδα έρχεται ανάμεσα στις πρώτες χώρες στον κόσμο. Αποκρυσταλλώνεται έτσι μια στρατηγική καπιταλιστικής ανάπτυξης που επιδιώκει να συνδεθεί με τους μηχανισμούς της διεθνούς αγοράς .

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, η Ελλάδα βρίσκεται στο δρόμο μιας ταχείας ανάπτυξης της επενδυτικής δραστηριότητας η οποία ξεπερνά τον μέσο Κοινοτικό όρο. Η σύνδεσή με την ΕΟΚ (1961) είχε άμεσες επιδράσεις στο επιχειρηματικό κλίμα, όπου η έστω και βραδεία μείωση του προστατευτισμού, δεν μπορούσε παρά να κινητοποιήσει προσπάθειες για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, γεγονός το οποίο γίνεται φανερό από την αύξηση των εξαγωγών, που από 208 εκατ. δολάρια το 1960 φθάνει στα 612 εκατ. δολάρια το 1970 και στα 1230 εκατ. δολάρια το 1973.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, η βιομηχανική παραγωγή εξελισσόταν με ετήσιο ρυθμό αυξήσεως που οδήγησε σε υπερδιπλασιασμό της το 1969 και με ταχύτατη ανάπτυξη των βιομηχανικών εξαγωγών με αποτέλεσμα να μεταβληθεί ριζικά η διάρθρωση του εξαγωγικού εμπορίου της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, ενώ το 1960 οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αντιστοιχούσαν σε μόλις 3,7 % της συνολικής αξίας των εξαγωγών, το 1969 το ποσοστό συμμετοχής ανέβηκε σε 34,5 %.

Βέβαια, ο όγκος των εισαγωγών αυξάνεται, τότε, με ρυθμό μεγαλύτερο απ' ότι ο αντίστοιχος ρυθμός των εξαγωγών. Το γεγονός αυτό, κατά ένα μεγάλο μέρος, οφείλεται και στη διαφορά στους ρυθμούς αύξησης της οικονομικής δραστηριότητας ανάμεσα στην Ελλάδα και στις ανταγωνίστριες χώρες του ΟΟΣΑ.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '60 ο ελληνικός καπιταλισμός αναπτύσσεται γρηγορότερα από τις χώρες του ΟΟΣΑ και μάλιστα με επιταχυνόμενους ρυθμούς. Αυτό σημαίνει ότι αυξάνεται και η εγχώρια ζήτηση γρηγορότερα από τη διεθνή, γεγονός που ευνοεί τις εισαγωγές έναντι των εξαγωγών. Το αποτέλεσμα αυτής της ανισόμετρης ανάπτυξης, ήταν η αύξηση του εμπορικού ελλείμματος.

Έχουμε, λοιπόν, στην περίοδο 1960 - 69, μια υστέρηση του όγκου των εξαγωγών έναντι των εισαγωγών, αφενός λόγω της πραγματικής ανατίμησης της δραχμής και αφετέρου λόγω της ταχύτερης οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα

Αυτή η χρυσή εποχή του ελληνικού καπιταλισμού, η οποία ουσιαστικά οριοθετείται μέχρι το 1973, σήμανε παράλληλα και τη σημαντική του αναβάθμιση στην παγκόσμια αγορά. Στην μεταποίηση, ειδικότερα, οι επενδύσεις αυξάνονταν με ρυθμούς που αντιστοιχούν σε μέσο ετήσιο όρο 11,5 %. Η περίοδος της ταχύρρυθμης ανάπτυξης διακόπτεται από την ύφεση του 1974.

Συνεπώς, η ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού στη δεκαετία του 1960 είναι ταχύρρυθμη και χαρακτηρίζεται από αύξουσα διείσδυση των εισαγωγών, διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος, αλλά και αύξηση των άδηλων πόρων, σημαντικό τμήμα των οποίων συνιστά εξαγωγές υπηρεσιών (τουρισμός, ναυτιλία).

Η Ελλάδα είναι ήδη από την εποχή αυτή βιομηχανική καπιταλιστική χώρα με έντονες τάσεις ενσωμάτωσης στον κύκλο των ιμπεριαλιστικών χωρών της Δύσης, με ηγεμονική θέση στις διεθνείς μεταφορές και με ένα γρήγορα αναβαθμιζόμενο παραγωγικό σύστημα. Κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στον διεθνή καταμερισμό εργασίας χάρη στο εφοπλιστικό, χρηματιστικό κεφάλαιό της και η αστική της τάξη παίρνει

ενεργά μέρος στην εκμετάλλευση των λιγότερο αναπτυγμένων και υποανάπτυκτων χωρών.

II. Εξέταση της δεκαετίας 1980. Μπροστά στην κρίση- πρόκληση...

Στο βραχνά της πετρελαϊκής κρίσης που ξέσπασε το 1979 και με την παγκόσμια οικονομία να εισέρχεται σε περίοδο ύφεσης ξεκινάει η οικονομική πορεία της χώρας τη δεκαετία του 1980. Το ξέσπασμα αυτό σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων μακροχρόνιων παραγόντων έφεραν εντάσεις και προβλήματα στην ελληνική οικονομία, γεγονός που αποδεικνύει πως η ελληνική κρίση οφειλόταν σε ένα πλέγμα εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων.

Πιο συγκεκριμένα, «μιλώντας με αριθμούς», ενώ την περίοδο 1973-1980 το εθνικό προϊόν αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4%, από το 1980 ως το 1987 ο ρυθμός πέφτει στο 1,2% περίπου και μόλις το 1988 γίνεται ευπρόσωπος.⁷⁷ Ωστόσο, η ανάκαμψη αυτή στηρίζεται σε «ξύλινα πόδια»⁷⁸, ενώ συλλήβδην η οικονομική κατάσταση της χώρας την περίοδο αυτή είναι απογοητευτική.

Ποικίλοι λόγοι καθιστούν την κατάσταση απογοητευτική. Πρώτα από όλα η στάσιμη παραγωγή δε συνάδει με το αίτημα για γρήγορη βελτίωση του επιπέδου ζωής, την οποία ήθελε να επιτύχει η κυβέρνηση. Δεύτερον, η στασιμότητα αυτή καθιστούσε δύσκολες τις προσπάθειες σύγκλησης της ελληνικής οικονομίας με τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Τέλος, η βραδυπορία στην παραγωγή οδηγούσε να αυξήσει τα ποσοστά της ανεργίας, κάτι το οποίο όπως θα αναφερθεί παρακάτω έγινε. Ακόμα, όπως θα αναλυθεί παρακάτω τα δημοσιονομικά και εξωτερικά ελλείμματα έφθασαν σε δραματικά επίπεδα. Ειδικότερα, μια χώρα η οποία παρουσιάζει τεράστια ελλείμματα μονιμότερου χαρακτήρα συσσωρεύει χρέη αντιμετωπίζει αργά ή γρήγορα προβλήματα δανεισμού.⁷⁹ Φθάνει, με λίγα λόγια, στο σημείο όπου πρέπει να τα μειώσει άμεσα. Γι' αυτό το λόγο η πολιτική λιτότητας που υιοθετήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση το 1985 ήταν αναπόφευκτη.

Παρατίθενται χαρακτηριστικά βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο της δεκαετίας του 1980.

---

⁷⁷Καζάκος, Π., Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά-Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη Μεταπολεμική Ελλάδα. Αθήνα: Πατάκης 2001.Σελ.13

⁷⁸ Ibid.Σελ.14

⁷⁹ Ibid.

Όπως αναφέρθηκε, εξωτερικοί παράγοντες διαδραμάτισαν ρόλο στην έκτοτε οικονομική πορεία της χώρας. Απόρροια της πετρελαϊκής κρίσης που σημειώθηκε το 1979 έφερε νέες επιβαρύνσεις στο εξωτερικό ισοζύγιο, ενώ η παγκόσμια ύφεση που διήρκησε μέχρι τα μέσα του 1983 επηρέασε άμεσα και την ελληνική οικονομία, κυρίως επειδή ήταν αιτία συρρίκνωσης μερικών σημαντικών κατηγοριών «άδηλων πόρων» (του ναυτιλιακού και του μεταναστευτικού συναλλάγματος και για ένα διάστημα και του τουριστικού). Όμως, από τα μέσα του 1983 μολονότι η ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία βρίσκονταν σε ανοδική τροχιά, εντούτοις δεν φαίνεται πως η ελληνική ακολούθησε τους ρυθμούς αυτούς.

Μάλιστα, μολονότι η ελληνική οικονομική πορεία χαρακτηρίζεται από αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, εντούτοις μέχρι τις εκλογές της 17^{ης} Οκτωβρίου 1981 η τότε κυβέρνηση της ΝΔ δεν αναλαμβάνει καμία προσπάθεια να ελέγξει την τρέχουσα οικονομική κατάσταση. Χαρακτηριστικά, την περίοδο αυτή το μερίδιο του κράτους στο ΑΕΠ κάνει άλμα και το ίδιο ισχύει για τις δανειακές ανάγκες του, οι οποίες ως ποσοστό του ΑΕΠ, κάνουν άλμα από 6,4% το 1979 σε 14,7% το 1981.⁸⁰ Εκείνη την περίοδο προβαίνει στη λήψη μέτρων, όπως η επέκταση δανείων προς τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν δυσκολίες με στόχο την αποφυγή της κατάρρευσής τους. Η κατάρρευση αυτή αποφεύχθηκε, όμως εκείνες μετατρέπονται σε προβληματικές που επιζούν κατά κάποιο τρόπο κάτω από τον Οργανισμό Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (ΟΑΕ). Στο βραχά των άνωθεν ζητημάτων, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ καλούταν να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση της έκτοτε οικονομικής κατάστασης. Η προσπάθεια αυτή θα χωριστεί και θα εξεταστεί σύμφωνα με τις ενέργειες που έλαβαν χώρα, αλλά και με βάση το πώς είχε διαμορφωθεί η κατάσταση σε τρεις περιόδους: η μία από το 1981-1985, η δεύτερη από το 1985-1987 και η τρίτη από το 1988-1990. Σκοπός η εξέταση της οικονομικής πορείας της χώρας και οι προσπάθειες σύγκλησής της με τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Κοινότητα.

---

⁸⁰Ibid.Σελ.18

III. Η περίοδος 1981-1985

Με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981, εφαρμόστηκε μια οικονομική πολιτική, που σε ουσιώδη χαρακτηριστικά της προσομοιάζει το λαϊκίστικο μοντέλο του Diaz-Alejandro.⁸¹ Ο όρος «λαϊκίστικη πολιτική» υποδηλώνει την άσκηση μιας οικονομικής πολιτικής, η οποία εμπεριέχει στοιχεία χωρίς εσωτερική συνοχή και καλλιεργεί την εντύπωση ότι ο καθένας μπορεί να πάρει ότι θέλει από το κράτος.⁸² Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της πολιτικής που εφαρμόστηκε κατά την περίοδο αυτή είναι η πεποίθηση της κυβέρνησης πως έχει τη δυνατότητα με βάση τα εργαλεία της οικονομικής πολιτικής να κατευθύνει την οικονομική πορεία της χώρας είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα.

Απόηχος των κενυσιανών επιλογών στην προδικτατορική περίοδο και απόρροια της αδυναμίας να κατανοηθούν οι έκτοτε υφιστάμενες μεταβολές στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο γίνεσθαι, η εν λόγω πεποίθηση είχε δυσάρεστες συνέπειες για την οικονομική πορεία της χώρας, γεγονός που φάνηκε αργότερα, καθώς σε πρώτη φάση- για την περίοδο που εξετάζεται -κυρίαρχη ήταν η εντύπωση της ευφορίας. Βέβαια, οι αριθμοί καταδείκνυαν την πραγματικότητα. Χαρακτηριστικά, μολοντί στην αρχή η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ μείωσε ελαφρά το έλλειμμα το 1982 και 1983, ωστόσο στη συνέχεια το οδήγησε σε νέα ύψη στις εκλογικές χρονιές 1984 και 1985 (8,5% και 11,6% του ΑΕΠ αντιστοίχως).⁸³

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '80, η κυβέρνηση θα ακολουθήσει μια «πολιτική προσφοράς», δηλαδή μια πολιτική βασισμένη στην ανάπτυξη και τη δημοκρατικοποίηση της παραγωγής με άλλα μέτρα εκτός της ζήτησης, η οποία διαφέρει αισθητά με εκείνη που ακολουθείται συλλήβδην σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στόχος ο οικονομικός μετασχηματισμός του κράτους. Συγκεκριμένα τα μέτρα αυτά ήταν:

1. «δημοκρατικός προγραμματισμός

---

⁸¹ Καζάκος, Π., Η Ελλάδα ανάμεσα σε Προσαρμογή και Περιθωριοποίηση. Αθήνα: Διάπτων 1991.Σελ.18

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.Σελ.19

2. ενεργότερος ρόλος του κράτους στην παραγωγή (« ενεργός και κλαδικά προσανατολισμένη βιομηχανική πολιτική) που περιέλαβε και ευρείας κλίμακας κρατικοποιήσεις
3. ενεργότερος ρόλος των κρατικά υποστηριζόμενων συνεταιρισμών στη διακίνηση και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων
4. συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση κρατικών επιχειρήσεων και οργανισμών (κοινωνικοποιήσεις) και
5. δημοκρατικός, όπως ονομάστηκε, έλεγχος επιλεγμένων κλάδων από εποπτικά συμβούλια».⁸⁴

Ένα ακόμα εγχείρημα της τότε νεοεκλεγείσας κυβέρνησης ήταν η υιοθέτηση μιας εισοδηματικής πολιτικής, η οποία προέβλεπε: α) αύξηση των κατώτατων ονομαστικών αποδοχών των εργατοϋπαλλήλων μέχρι και 48%, β) οι αυξήσεις που χορηγούνταν στα υψηλότερα μισθολογικά κλιμάκια γίνονταν βαθμιαία μικρότερες όσο ανεβαίναμε στην κλίμακα, γ) οι μισθοί θα προσαρμόζονταν αυτόματα κάθε τέσσερις μήνες, έτσι ώστε να αποζημιώνονται οι εργαζόμενοι για τη μεσολαβήσασα αύξηση του τιμαρίθμου.⁸⁵

Η πολιτική αυτή, η οποία εγκαταλείφθηκε οριστικά το 1990, είχε μια σειρά πολυεπίπεδων επιπτώσεων. Συγκεκριμένα, οι αυξήσεις των μισθών δεν ακολουθήθηκαν από μια αύξηση της εγχώριας παραγωγής, η οποία θα κάλυπτε τις μακροχρόνιες επιπτώσεις ή θα συνέβαλε στη διευθέτηση αυτών. Φαίνεται πως είχαν παραβλεφθεί πολλά πράγματα κατά την υιοθέτηση της συγκεκριμένης πολιτικής- το άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς λόγω της ένταξης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, την προϊούσα αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, την αλλαγή των συνθηκών προσφοράς στις αγορές.⁸⁶

Μια σειρά επιπρόσθετων γεγονότων συνέβησαν την περίοδο εκείνη. Ειδικότερα, το 1982 πραγματοποιήθηκε μια σχετικά μικρή διολίσθηση της δραχμής, η οποία δεν επέτρεπε να επιρριφθούν στις τιμές οι μεγάλες αυξήσεις στο

---

⁸⁴ Καζάκος, Π., *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά-Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη Μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Πατάκης 2001.Σελ.357

⁸⁵ *Ibid.*Σελ.367

⁸⁶ Καζάκος, Π., *Η Ελλάδα ανάμεσα σε Προσαρμογή και Περιθωριοποίηση*. Αθήνα: Διάττων 1991.Σελ.20

κόστος εργασίας, που είχε προκαλέσει η νεοεισαχθείσα εισοδηματική πολιτική.⁸⁷ Λόγω της ασφυκτικής συμπίεσης των κερδών, επιτεύχθηκε στροφή προς την κατεύθυνση της συναλλαγματικής πολιτικής.

Έτσι, το 1983 αποφασίστηκε η εφάπαξ υποτίμηση της δραχμής κατά 15,5%, με στόχο τη συγκράτηση της ισοτιμίας στα νέα της επίπεδα. Όμως, η ενέργεια αυτή δεν ευνοήθηκε από τα μέτρα πολιτικής που τη συνόδευαν, ενώ ανεπαρκής κρίθηκε και η ολιγόμηνη αναβολή της χορήγησης των μισθολογικών αυξήσεων με βάση το σύστημα της ΑΤΑ. Έτσι, μέχρι και το 1983 μισθοί και τιμές συνέχιζαν να ανεβαίνουν ταχέως, μέχρι τον Αύγουστο του 1983, οπότε η νέα ισοτιμία της δραχμής κατέρρευσε. Ακόμα, το 1983 οι προβληματικές επιχειρήσεις αναλαμβάνονται από ειδικό κρατικό φορέα τον «Όργανισμό Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων» (ΟΑΕ).

Την περίοδο 1983-1985, αυξήθηκε κι άλλο το ποσοστό της διολίσθησης, το οποίο φαίνεται πως υπεραντιστάθμιζε τη δυσανάλογη αύξηση του ελληνικού ανά μονάδα κόστους εργασίας. Επιπλέον, προκαλούσε αύξηση του κόστους ζωής, ενώ η απώλεια ανταγωνιστικότητας και η συμπίεση των κερδών επανεμφανίζονταν. Έτσι, αν και αρχικά είχε σχεδιαστεί να προκαλέσει αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας, εντούτοις τροφοδότησε απλά τον πληθωρισμό.

Προς την ίδια πληθωριστική κατεύθυνση κινήθηκε και η πιστωτική πολιτική, καθώς τα ελλείμματα των μακροχρόνιων δανείων για τη βιομηχανία και τη βιοτεχνία παρέμειναν αρνητικά, ενώ υπό την πίεση των δημοσίων ελλειμμάτων, οι στόχοι της νομισματικής πολιτικής δεν τηρούνταν. Ο συνδυασμός διολίσθησης και πιστωτικής επέκτασης κράτησε τον πληθωρισμό κοντά στα επίπεδα του 20% σε όλη τη διάρκεια της πενταετίας 1981-1985.⁸⁸

Απόρροια των άνωθεν μέτρων ήταν η αύξηση της ανεργίας και οι αρνητικές επιπτώσεις στον πληθωρισμό και στο εξωτερικό ισοζύγιο. Το –ούτως ή άλλως μειωμένο- πλεόνασμα των συναλλαγματικών εισροών από άδηλους πόρους και την

---

⁸⁷ Καζάκος, Π., *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά-Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη Μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Πατάκης 2001. Σελ.402

⁸⁸ Ibid. Σελ.404

αυτόνομη εισροή κεφαλαίων δεν αρκούσαν να καλύψουν το αυξανόμενο άνοιγμα στο εμπορικό ισοζύγιο.⁸⁹ Για ένα διάστημα το έλλειμμα καλυπτόταν με αυξημένη προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό. Το 1985 οι καθαρές εισροές άδηλων πόρων μειώθηκαν και άλλο και υπήρξε φυγή κεφαλαίων.⁹⁰ Αυτό οδήγησε σε κρίση στο ισοζύγιο πληρωμών, κατέστησε αναγκαία την προσφυγή στην ΕΟΚ για τη λήψη δανείου και πυροδότησε την υιοθέτηση του Σταθεροποιητικού Προγράμματος 1985-1987.⁹¹

Η γενικότερη κατάσταση σκιαγραφούσε την κρίση και το αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει η χώρα. Οι ιδιωτικές επενδύσεις εμφάνιζαν συμπτώματα κατάρρευσης, ο πληθωρισμός κινδύνευε να μπει σε ανεξέλεγκτη τροχιά, η παραγωγικότητα είχε μειωθεί, ενώ παρατηρήθηκε απώλεια ενός μεγάλου τμήματος της ελληνικής βιομηχανίας. Η επόμενη πενταετία, λοιπόν, θα διανύονταν στο βραχνά της κρίσης, ενώ οι προσπάθειες για τη σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τα ευρωπαϊκά δεδομένα όφειλε να συνεχιστεί, όσο δύσκολη και αν προμηνυόταν.

---

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

IV. Το διάλειμμα της λιτότητας: 1985-1987.

Στο βραχνά των προαναφερθέντων γεγονότων και οικονομικών εξελίξεων, ξεκινά η δεύτερη κυβερνητική θητεία του ΠΑΣΟΚ με Πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου, όπως έκρινε το εκλογικό αποτέλεσμα των εκλογών του Ιουνίου του 1985. Η ηγεσία του κατανόησε εξ αρχής πως έπρεπε «να συμμορφωθεί» και να συμβαδίσει με το σκηνικό που διαμόρφωναν οι νέες συνθήκες τόσο στο διεθνές στερέωμα όσο και στο εσωτερικό της χώρας. Η ροή των εξελίξεων καθιστούσε αδήριτη την αναθεώρηση της ήδη υπάρχουσας φυσιολογίας του ΠΑΣΟΚ, γεγονός που σήμανε την αποστασιοποίηση τόσο της οικονομικής όσο και της εξωτερικής πολιτικής από εκείνη της πρώτης τετραετίας.

Σε γενικές γραμμές, το 1985 η Ελλάδα βρέθηκε στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Ήδη, από το 1984 τα σύννεφα στο εξωτερικό ισοζύγιο της χώρας συσσωρεύονταν. Το 1985 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εκτινάχθηκε στα 3,3 δισεκατομμύρια δολάρια.⁹²

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (1984-1992) Δημήτρη Χαλικιά, η Ελλάδα απέφυγε τη χρεοκοπία κυριολεκτικά την τελευταία στιγμή, αφού ανάμεσα σε Οκτώβριο 1985 και Φεβρουάριο 1986 τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Τράπεζας της Ελλάδος έπεσαν κάτω από το ελάχιστο όριο ασφαλείας.⁹³ Συγκεκριμένα, κατά μέσο όρο για τη δεκαετία του '80 τα διαθέσιμα ανήρχοντο σε 1 δις. δολάρια, ενώ στις αρχές του 1986 μόλις σε 350 εκ. δολάρια.

Μέσα σε αυτό το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που είχε δημιουργηθεί η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την υιοθέτηση και εφαρμογή ενός προγράμματος σταθεροποίησης. Το πρόγραμμα αυτό υποστηρίχτηκε από το μηχανισμό αλληλεγγύης της Κοινότητας και ειδικά στην προκειμένη περίπτωση το μηχανισμό χορήγησης κοινοτικών δανείων για τη στήριξη του ισοζυγίου των πληρωμών των κρατών-μελών.

⁹⁴ Ειδικότερα, η Κοινότητα χορήγησε στην Ελλάδα δάνειο ύψους 1750 εκ.δολαρίων

---

⁹² Καζάκος, Π., Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά- Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στη Μεταπολεμική Ελλάδα, Αθήνα: Πατάκης 2001, σελ.: 374.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

σε δύο δόσεις. Προηγουμένως, η Επιτροπή είχε διαβιβάσει στην ελληνική κυβέρνηση «σύσταση», με την οποία συμεριζόταν τον γενικό προσανατολισμό των μέτρων της τελευταίας.⁹⁵ Εναλλακτική λύση ήταν η προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, κάτι που συνιστούσε στο ιδεολογικό κλίμα της εποχής ανάθεμα.⁹⁶ Αν πραγματοποιούνταν η προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, με δεδομένη την κρισιμότητα της κατάστασης του ισοζυγίου, οι όροι θα ήταν δυσμενέστεροι.⁹⁷ Μέσω της μεσολάβησης της Κοινότητας, επομένως, εξασφαλίστηκαν ευνοϊκότεροι όροι στη σύναψη του δανείου.

Ως πρώτος στόχος του Σταθεροποιητικού Προγράμματος ήταν η μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μέσα από την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Ο δεύτερος στόχος ήταν η μείωση του πληθωρισμού, από περίπου 20% το 1985, στο 10% το 1988. Η μείωση των δανειακών αναγκών του δημοσίου ως ποσοστού του ΑΕΠ κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες μέσα σε δύο χρόνια ήταν επίσης μέσα στις επιδιώξεις του προγράμματος. Οι μη ευθέως ομολογημένοι στόχοι ήταν η ενίσχυση της εξαιρετικά χαμηλής κερδοφορίας, η ενθάρρυνση των επενδύσεων και η αντιστροφή της κρίσιμης κατάστασης που αντιμετώπιζε ο βιομηχανικός τομέας.

Στην κατεύθυνση υλοποίησης των άνωθεν στόχων επιχειρήθηκε η υποτίμηση της δραχμής κατά 15%, καθώς και η τροποποίηση της εισοδηματικής πολιτικής, η οποία πραγματοποιήθηκε μέσω δύο αλλαγών του μηχανισμού Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής: πρώτον, η αναπροσαρμογή των ονομαστικών αμοιβών θα γινόταν με βάση τον προβλεπόμενο πληθωρισμό (και όχι με βάση τον πληθωρισμό του προηγούμενου τετραμήνου). Δεύτερον, από τις μισθολογικές αυξήσεις θα αφαιρείτο η επίπτωση του εισαγόμενου πληθωρισμού (που βραχυχρονίως θα αυξανόταν λόγω της υποτίμησης). Το αποτέλεσμα ήταν μια σημαντική μείωση των πραγματικών αποδοχών. Μάλιστα, οι μισθοί δέχθηκαν συμπίεσεις της τάξεως του 12-13% μέσα σε δύο χρόνια. Παράλληλα, στην προσπάθεια διευθέτησης και βελτίωσης της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης εκτός από τα προαναφερθέντα, η κυβέρνηση προέβη σε αύξηση των φόρων, ενώ παράλληλα στόχευε στην συμπίεση των κρατικών δαπανών.

---

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.Σελ.375

⁹⁷ Ibid.Σελ.376

Γενικότερα, την περίοδο αυτή ακολουθήθηκε μια πολιτική με μέτρα «σκληρά» για ένα τμήμα του ελληνικού λαού. Και γίνεται αναφορά στη λέξη «τμήμα» γιατί μολονότι όπως τονίστηκε παραπάνω έγιναν σημαντικές συμπίεσεις στους μισθούς μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, εντούτοις σε ορισμένους περιχαρακωμένους χώρους του δημόσιου τομέα οι απώλειες αντισταθμίστηκαν με άλλες παροχές. Επιπλέον, λόγω του τρόπου διακυβέρνησης και του απότομου χαρακτήρα της θεραπείας υπό συνθήκες πανικού, το πρόγραμμα έμεινε αποσπασματικό και εφαρμόστηκε χωρίς προηγούμενα να επιζητηθεί κάποια ενημέρωση ή και συγκατάθεση των κοινωνικών δυνάμεων του τόπου. Η όλη άσκηση εξελίχθηκε τελικά σε μια επίδειξη αυταρχισμού.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τους στόχους που είχαν τεθεί να πραγματοποιηθούν μέσω της εφαρμογής του Σταθεροποιητικού Προγράμματος, ο στόχος της εξισορρόπησης του εξωτερικού ισοζυγίου επιτεύχθηκε, ενώ ο στόχος για τον πληθωρισμό επιτεύχθηκε μερικώς. Αποκλιμάκωση του πληθωρισμού υπήρξε, αλλά ήταν μικρότερη της επιδιωκόμενης.

Ταυτόχρονα, το πρόβλημα των ζημιογόνων επιχειρήσεων μετριάστηκε, ενώ την περίοδο 1988-1990 παρουσιάστηκε μικρή ανάκαμψη στις επενδύσεις. Όσον αφορά το δημόσιο έλλειμμα, εκείνο μειώθηκε κατά πολύ λιγότερο όμως από ότι αναμενόταν. Το γεγονός αυτό, μάλιστα, αποτελεί και τη βασικότερη αιτία που εγκαταλείφθηκε το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα στα τέλη του 1987, καθώς η μικρή μείωση του ελλείμματος υπονόμευσε το βαθμό υλοποίησης των άλλων στόχων του προγράμματος.

V. Η περίοδος 1988-1990

Σκιαγραφώντας την περίοδο 1988-1989, επισημαίνονται τα εξής: πρώτον, το δημόσιο έλλειμμα είχε πάρει την ανιούσα. Δεύτερον, η εισοδηματική πολιτική επανήλθε στο αρχικό καθεστώς της ΑΤΑ. Οι χορηγηθείσες αυξήσεις αποδοχών άρχισαν και πάλι να υπερβαίνουν την άνοδο της παραγωγικότητας. Ακόμα, αναστάλθηκε η πορεία βελτίωσης των ζημιολόγων επιχειρήσεων, χωρίς όμως να λάβει την έκταση που είχε κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80.

Εν αντιθέσει με τα παραπάνω, η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική που είχε υιοθετηθεί την προηγούμενη διετία δεν εγκαταλείφθηκε. Η διολίσθηση της δραχμής επιβραδύνθηκε, ενώ ήδη από το 1987 είχαν ξεκινήσει οι πρώτες ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, με υψίστης σημασίας την έναρξη της διαδικασίας απελευθέρωσης των επιτοκίων, της οποίας αποτέλεσμα ήταν η σημαντική αύξηση των πραγματικών επιτοκίων. Όμως, η διόγκωση των δημοσίων ελλειμμάτων οδήγησε στην αύξηση του πληθωρισμού.

Από το φθινόπωρο του 1989 μέχρι την άνοιξη του 1990, η οικονομία μπήκε σε φάση νέας κρίσης. Χαρακτηριστικά, το 1990 το δημόσιο έλλειμμα έφτασε το 15,9% του ΑΕΠ, το υψηλότερο ποσοστό που είχε φτάσει ποτέ και ο πληθωρισμός αυξήθηκε από το 13,7% που κυμαινόταν το 1989 στο 20,4% το 1990. Αποφασιστικής σημασίας ρόλο διαδραμάτισε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία στις αρχές του 1990 ανακοίνωσε εξαιρετικά περιοριστικούς στόχους νομισματικής και πιστωτικής επέκτασης.

Συγκεκριμένα, το Μάρτιο και τον Ιούνιο του ίδιου έτους τα επιτόκια οδηγήθηκαν σε μεγάλες αυξήσεις από την ΤτΕ. Παράλληλα η ισοτιμία της δραχμής σταθεροποιήθηκε και οι κερδοσκοπικές πιέσεις εις βάρος της έλαβαν τέλος. Με λίγα λόγια, σημειώθηκε επιτυχία των μέτρων. Αξίζει τέλος να σημειωθεί πως η κρίση του 1990 ήταν ουσιαστικά απόρροια της πολιτικής που ακολουθήθηκε κατά τη δεκαετία του 1980. Μέσα από αυτήν σηματοδοτήθηκε μια νέα στροφή στη φιλοσοφία και στον τρόπο άσκησης της οικονομικής πολιτικής.

VI. Συμπεράσματα

Αναμφισβήτητα, με βάση την παραπάνω εξέταση του άνωθεν ζητήματος και στην ουσία της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα πως η Ελλάδα εκείνη την περίοδο βρισκόταν στο μεταίχμιο « Προσαρμογής και Περιθωριοποίησης»⁹⁸. Οι προσπάθειες σύγκλησης της ελληνικής οικονομίας με τα ευρωπαϊκά δεδομένα ήταν χαρακτηριστικές. Όμως ειδικά κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80 ήταν εμφανής η λαϊκίστικη πολιτική και η προσπάθεια καλλιέργειας ενός κλίματος αισιοδοξίας, μολονότι οι αριθμοί σε βασικά οικονομικά μεγέθη έδειχναν το αντίθετο. Σε μια προσπάθεια «διάσωσης» της ελληνικής οικονομίας υιοθετήθηκε η γνωστή πολιτική λιτότητας κατά την περίοδο 1985-1987, η οποία υποστηρίχτηκε από δάνειο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως αναφέρθηκε. Μολονότι, το 1988 παρατηρείται μια σχετική ανάκαμψη της οικονομίας, εντούτοις δεν διήρκησε πολύ, ενώ από το φθινόπωρο του 1989 μέχρι και την άνοιξη του 1990 η οικονομία εισήλθε σε νέα περίοδο κρίσης.

Μπροστά στη δεκαετία του 1990, κατέστη σαφές πως η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί δεν μπορούσε να συνεχιστεί. Το δημόσιο χρέος είχε φθάσει σε ένα επίπεδο, όπου πλέον είχε αρχίσει να αυτοαναπαράγεται. Ζημιογόνες επιχειρήσεις, υποτιμήσεις της δραχμής, αύξηση των επιπέδων ανεργίας, δημοσιονομικά ελλείμματα συνέθεσαν το σκηνικό της δεκαετίας του '80. Σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο όπου η οικονομία από το 1983 βγήκε από το αδιέξοδο της κρίσης και άρχισε να παρουσιάζει σημάδια ανάκαμψης, η ελληνική οικονομία δεν μπορούσε να ακολουθήσει τους ρυθμούς αυτούς ανάπτυξης.

Αδήριτη ήταν επομένως η ανάγκη για τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του κράτους και της αγοράς, ενώ βασικός ήταν και ο επαναπροσδιορισμός και η αλλαγή γραμμής προς την οικονομική πολιτική που ακολουθούνταν. Ως προς αυτή την αλλαγή οφείλει να κινηθεί η χώρα στη σημερινή εποχή, ενώ επιτακτικός κρίνεται και ο επαναπροσδιορισμός τόσο του κράτους, όσο και των θεσμών και των αξιών. Εξάλλου, σχεδόν κάθε φορά μια κρίση οδηγεί σε τέτοιου είδους επαναπροσδιορισμούς, καθώς τα σημεία αυτά αποτελούν τη βάση ακόμα και για μια ευημερούσα οικονομία.

---

⁹⁸ Καζάκος, Π., Η Ελλάδα ανάμεσα σε Προσαρμογή και Περιθωριοποίηση. Αθήνα: Διάττων, 1991

Κεφάλαιο Πέμπτο

Τουρκία, Οικονομική Διπλωματία, Θεωρία και Πράξη

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΛΔ

I. Η οικονομική διπλωματία στην Τουρκία (1970- 1990)

Οι εξελίξεις που σημειώθηκαν στην Τουρκία, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί μέσα σε βραχύτατο χρονικό διάστημα, πραγματοποιήθηκε όχι απλή ανάκαμψη, αλλά αληθινή απογείωση από την αναιμική κατάσταση, στην οποία βρισκόταν για πολλά χρόνια. Παρακάτω θα προσπαθήσω να δώσω μια εικόνα της πορείας που διέτρεξε η οικονομία της Τουρκίας από το 1970 και πέρα, επισημαίνοντας τη θέση της σε σχέση με την Ελλάδα.

Ο απολογισμός της πολιτικής της Τουρκίας την εποχή της παγκοσμιοποίησης είναι ανάμεικτος. Η οικονομική πολιτική έδωσε ώθηση στις εξαγωγές. Οι συνολικές εξαγωγές αυξήθηκαν από 3 δις δολάρια το 1980 σε 20 δις δολάρια το 1990 και σε περισσότερα από 100 δις δολάρια το 2007⁹⁹. Ένας από τους καλύτερους δείκτες για το πόσο ανοιχτή είναι μια οικονομία ή για το πόσο εξωστρεφής είναι ο προσανατολισμός της, είναι οι εξαγωγές ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος¹⁰⁰. Η αναλογία αυτή από 3% το 1980, ξεπέρασε το 25% το 2007.

Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι η αύξηση αυτή υπήρξε εξ' ολοκλήρου σχεδόν αποτέλεσμα της αύξησης των βιομηχανικών εξαγωγών. Το μερίδιο των βιομηχανικών αγαθών στις συνολικές εξαγωγές, από περίπου 35% όλων των εξαγωγών το 1979, ξεπέρασε το 95% το 2007. Κατά σύμπτωση, η τάση αυτή δεν σημειώθηκε μόνο στην Τουρκία. Οι περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες βίωσαν μια παρόμοια τάση τις τελευταίες δεκαετίες. Εξίσου σημαντικό είναι ότι ένα σημαντικό μερίδιο των εξαγωγών της Τουρκίας κατευθυνόταν, εκείνη την περίοδο, στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Από το 1980 κι ύστερα, το μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις συνολικές εξαγωγές της Τουρκίας ξεπέρασε το 50%.

---

⁹⁹ Κυριαζής, Ν., Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα και Οικονομία. Αθήνα: Εστία 1999. Σελ.99

¹⁰⁰ Ibid.

Οι αυξήσεις στις βιομηχανικές εξαγωγές από το 1980 κι ύστερα δεν σημειώθηκαν όλες στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης, που παραμένει η πιο βιομηχανοποιημένη βορειοδυτική περιοχή της χώρας. Η επέκταση των εξαγωγών τις τελευταίες δεκαετίες συνοδεύτηκε από την ανάπτυξη νέων βιομηχανιών κέντρων σε όλη την Ανατολία . Το μερίδιο αυτών των επαρχιών στη συνολική απασχόληση στη βιομηχανία και στο βιομηχανικό προϊόν καθώς και στις βιομηχανικές εξαγωγές αυξήθηκε με ταχείς ρυθμούς.

Οι βιομηχανικές επιχειρήσεις σε αυτά τα αναδυόμενα κέντρα είναι συνήθως μικρομεσαίες εταιρίες με περιορισμένο κεφάλαιο. Οι περισσότερες είναι οικογενειακές επιχειρήσεις που απασχολούν ελάχιστους επαγγελματίες. Η παραγωγή τους ξεκίνησε από τη χαμηλή τεχνολογία και τις βιομηχανίες με μεγάλη δαπάνη εργασίας, την υφαντουργία και την ένδυση, την επεξεργασία τροφίμων, τις βιομηχανίες μετάλλων, τα προϊόντα ξυλείας, επίπλων και χημικών ουσιών. Από τα πρώτα στάδια, εκμεταλλεύτηκαν τα χαμηλά ημερομίσθια για να παράγουν για τις αγορές εξαγωγών. Απασχόλησαν επίσης εργάτες με μικρή ή μηδαμινή κοινωνική ασφάλιση ή οφέλη στον τομέα της περίθαλψης.

Η χαμηλή τεχνολογία, η έμφαση στις βιομηχανίες με μεγάλη δαπάνη εργασίας και τα χαμηλά ημερομίσθια αντανakλώνται στα επίπεδα παραγωγικότητας. Η παραγωγικότητα εργασίας στα βιομηχανικά προϊόντα υπήρξε κατώτερη του μέσου όρου όχι μόνο στις πιο καθιερωμένες βιομηχανικές περιοχές όπως εκείνη της Κωνσταντινούπολης, αλλά στο σύνολο της χώρας. Αυτό δεν είναι περίεργο. Υποδηλώνει ότι η ανάπτυξη αυτών των κέντρων ήταν στενά συνδεδεμένη με το πλεονέκτημα των χαμηλών ημερομισθίων.

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στις νέες περιοχές βασίζονται κυρίως στο δικό τους κεφάλαιο και στα άτυπα δίκτυα. Δεν δανείζονται από τις τράπεζες αλλά έχουν την τάση να αναπτύσσονται πρωταρχικά μέσα από την επανεπένδυση των κερδών, γεγονός που ίσως εξηγεί την ανθεκτικότητα τους έναντι των επαναλαμβανόμενων κύκλων απότομης ανόδου και πτώσης στην Τουρκία, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990.

Με τον καιρό, οι εταιρίες αυτές συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο τη σημασία της νέας τεχνολογίας. Οι πιο πετυχημένες επιχειρήσεις, και ειδικότερα οι

μεγαλύτερες εταιρίες, προσπαθούν να παράγουν αγαθά υψηλότερης τεχνολογίας υιοθετώντας πιο εκσυγχρονισμένες τεχνολογίες.

Το καίριο ερώτημα είναι η έκταση ή η ταχύτητα με την οποία οι εταιρίες αυτές μπορούν να περάσουν στην παραγωγή αγαθών με υψηλότερη προστιθέμενη αξία, χρησιμοποιώντας ένα καλύτερα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό με νέες δεξιότητες και να επιτύχουν αύξηση της παραγωγικότητας εργασίας. Εναλλακτικά, η παραγωγικότητα εργασίας θα αυξάνεται με αργούς ρυθμούς, και θα εξακολουθούν να παράγουν τα ίδια αγαθά που παράγουν σήμερα και θα υποχρεώνονται σε μεγαλύτερο ανταγωνισμό στις διεθνείς αγορές, ακόμη και στην εσωτερική αγορά, με τα προϊόντα από την Κίνα και από χώρες με ακόμη χαμηλότερα ημερομίσθια.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΚ

II. Οι βιομηχανικές ελίτ στην Τουρκία

Στη δεκαετία του 1930, στη διάρκεια της «Μεγάλης Κρίσης», της εκβιομηχάνισης ηγούντο κρατικές επιχειρήσεις, υπό την αναπτυξιακή στρατηγική του λεγόμενου κρατικισμού¹⁰¹. Οι τότε βιομηχανικές ελίτ διοικούσαν τις κρατικές επιχειρήσεις. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, που ο κρατικισμός εγκαταλείφθηκε προς όφελος της μικτής οικονομίας, της εκβιομηχάνισης ηγείτο ο ιδιωτικός τομέας, με εταιρίες ή ομίλους εταιριών στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και, γενικότερα, στη βορειοδυτική άκρη της χώρας.

Η ανάπτυξη νέων βιομηχανικών κέντρων σε όλη την Ανατολία από τη δεκαετία του 1980 κι ύστερα αποτέλεσε το τρίτο κύμα εκβιομηχάνισης και οδήγησε στην εμφάνιση μιας νέας γενιάς βιομηχανικών ελίτ.

Αυτό που παρατηρούμε στις πόλεις της Ανατολίας τις τελευταίες δεκαετίες αποτελεί ένα θαυμάσιο παράδειγμα βιομηχανικού καπιταλισμού που εμφανίστηκε σε μια κατεξοχήν αγροτική και εμπορική κοινωνία. Αυτοί οι βιομήχανοι εμφανίστηκαν πρόσφατα τόσο στις περιοχές τους όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ανυπομονούσαν να καθιερωθούν και να πάρουν ένα μέρος της εξουσίας της προηγούμενης γενιάς των ελίτ. Οι βιομηχανικές ελίτ του προηγούμενου κύματος εκβιομηχάνισης που έδρευαν στην Κωνσταντινούπολη, είχαν ιδρύσει, το 1971, τη δική τους οργάνωση που ονομαζόταν Tusiad¹⁰².

Η νέα γενιά βιομηχάνων της Ανατολίας ίδρυσε, το 1990, την Musiad¹⁰³. Στα πρώτα της χρόνια, υποστήριξε τα ισλαμικά κόμματα των οποίων ηγείτο ο Νεχμετίν Ερμπακάν, αλλά τα μέλη της αποξενώνονταν όλο και περισσότερο από την εσωστρεφή, αντιευρωπαϊκή ρητορική αυτών των κομμάτων.

Ενώ η Tusiad έχει λίγα μέλη, συγκεντρωμένα στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης, η Musiad εκπροσωπεί μια πολύ ευρύτερη ομάδα μικρομεσαίων

¹⁰¹ Κυριαζής, Ν., Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα και Οικονομία. Αθήνα: Εστία 1999.

¹⁰² Κόλλιας, Χ., Ελλάδα- Τουρκία, Άμυνα- Οικονομία και Εθνική Στρατηγική. Αθήνα : Λαζάκη 2000

¹⁰³ Ibid.

επιχειρήσεων ανά τη χώρα. Ασφαλώς, η υποστήριξη αυτών των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέτρησε πολύ περισσότερο στις εκλογικές περιόδους.

ΓΑΛΕΡΙΣΤΗΜΟ ΠΕΡΑΙΑ

III. Συμπεράσματα

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται στην Τουρκία μια έκδηλη επιθυμία και προσπάθεια για ραγδαία οικονομική άνοδο, και, γενικότερα για αναβάθμιση της υποστάσεως της χώρας μέσα στην ευρωπαϊκή και διεθνή κοινότητα. Στη φιλόδοξη αυτή προοπτική προέχει η επιδίωξη να καταστεί η Τουρκία ο κύριος παράγοντας στο χώρο της Μέσης Ανατολής με συμβολή του γοργά αυξανόμενου πληθυσμού της και της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής που ακολουθεί .

Η ανάπτυξη των νέων βιομηχανικών κέντρων και η άνοδος μιας νέας μεσαίας τάξης στην Ανατολία είναι μια από τις πιο σημαντικές, ή ίσως η πιο σημαντική, κοινωνική και οικονομική εξέλιξη στην Τουρκία. Οι ομάδες που επωφελούνταν από την προώθηση των εξαγωγών στην Τουρκία και γενικότερα από την εξωστρεφή οικονομική πολιτική υποστήριξαν το ΑΚΡ από την ίδρυσή του. Η αναδυόμενη μεσαία τάξη που επωφελήθηκε της παγκοσμιοποίησης, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μεταμόρφωση και μετριοπάθεια του ΑΚΡ και στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό του.

Η συνεχιζόμενη οικονομική επιτυχία είναι προφανώς το κλειδί για τη συνέχιση αυτών των ευρέων τάσεων. Σύμφωνα με τα περισσότερα κριτήρια, η οικονομία πήγε καλά μετά το 2001, μολονότι υπήρξε καθυστέρηση στη δημιουργία θέσεων εργασίας και η αστική ανεργία παρέμεινε υψηλή παρά την οικονομική ανάκαμψη.

Η μακροοικονομική σταθεροποίηση απαιτήσε πολύ χρόνο, αλλά πιο λεπτομερείς μικρές μεταρρυθμίσεις είναι τώρα αναγκαίες για να διατηρηθεί η κεκτημένη ταχύτητα. Η οικονομική πολιτική πρέπει να είναι πιο ενεργή, πιο επιδέξια και πιο δημιουργική στα χρόνια που έρχονται.

Είναι επίσης σαφές ότι το όραμα για ένταξη στην Ε.Ε. ήταν πολύ κρίσιμο σε ό, τι αφορά την πρόοδο της μεταρρύθμισης και της ατζέντας του εκδημοκρατισμού. Με πολλούς τρόπους, η ευρωπαϊκή άγκυρα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του ΑΚΡ.

Κεφάλαιο Έκτο

Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας

I. Η οικονομική διπλωματία της Τουρκίας τον 21^ο αιώνα

Η οικονομία της Τουρκίας αποτελεί ένα «πολύπλοκο μείγμα παραδοσιακής βιοτεχνίας και σύγχρονης βιομηχανίας», με την τελευταία να κυριαρχεί ολοένα και περισσότερο. Διαθέτει έναν διευρυνόμενο ιδιωτικό τομέα, παρ' όλο που το κράτος διατηρεί τον πρωταγωνιστικό ρόλο στη βιομηχανία, τις τράπεζες, τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες. Κατά τα τελευταία χρόνια, η τουρκική οικονομία βρίσκεται σε τροχιά έντονης μεγέθυνσης.

Η CIA τοποθετεί την Τουρκία στις πιο ανεπτυγμένες χώρες. Συχνά, η χώρα κατηγοριοποιείται από τους οικονομολόγους και τους πολιτικούς επιστήμονες στις Νέες Βιομηχανικές Χώρες. Είναι ιδρυτικό μέλος του ΟΟΣΑ (1961) και της ομάδας των 20 βιομηχανικών κρατών G-20. Από τις 31 Δεκεμβρίου του 1995, η Τουρκία βρίσκεται σε εμπορική σύνδεση με την Ε.Ε.

Το κατά κεφαλήν εισόδημά της, την εντάσσει στις χώρες με ανώτερα μεσαία εισοδήματα. Στην Κωνσταντινούπολη, χρηματιστική πρωτεύουσα της χώρας, διαμένουν περί τους 35 δισεκατομμυριούχους, νούμερο που την κατατάσσει 4η στον σχετικό πίνακα, στον οποίο προηγούνται η Μόσχα (74), η Νέα Υόρκη (71) και το Λονδίνο (36) και ξεπερνάει το Χονγκ Κονγκ, το Λος Άντζελες, τη Βομβάη, το Τόκιο κ.λπ.

Η μεγαλύτερη βιομηχανία είναι αυτή των υφασμάτων και των ρούχων (το 2005 αναλογούσαν στο 16,3% της συνολικής βιομηχανίας). Ακολουθούν αυτές της διύλισης (14,5%), των χημικών (10,3%), του σιδήρου και του χάλυβα (8,9%), των αυτοκινήτων (6,3%) και των μηχανημάτων (7%). Το 2006, οι τούρκικες εταιρείες εξήγαγαν ρούχα συνολικής αξίας 13,98 δισ. \$. Από αυτά, τα 10,67 δισ. \$ (το 76,33%) κατευθύνθηκαν προς την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η τουρκική εταιρεία Vestel Electronics είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός τηλεοράσεων στην Ευρώπη, κατασκευάζοντας το ¼ της συνολικής παραγωγής όλων των συσκευών που κατασκευάζονται και πωλούνται στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Μέχρι τον Ιανουάριο του 2005, η Βέστελ και η κύρια τουρκική ανταγωνιστική εταιρεία της, η Μπέκο, παρήγαγαν πάνω από τις μισές τηλεοράσεις που κατασκευάζονται στην Ευρώπη.

Η Τουρκία διαθέτει επίσης μία μεγάλη και διαρκώς επεκτεινόμενη αυτοκινητοβιομηχανία, η οποία παρήγαγε περί τα 1.024.87 οχήματα το 2006,

καταλαμβάνοντας την 6η θέση στον σχετικό ευρωπαϊκό κλάδο, πίσω από τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία. Η αυτοκινητοβιομηχανία κατέχει πολύ σημαντικό ρόλο στην οικονομία από τις αρχές του 1990. Οι περισσότερες εταιρείες του κλάδου έχουν την έδρα τους στην περιοχή του Μαρμαρά.

Η ετήσια παραγωγή επιβατικών αυτοκινήτων όλων των εταιρειών για το 2002 έφτασε τα 726.000 οχήματα, για να αυξηθεί στα 991.621 το 2006, αριθμός που κατατάσσει την Τουρκία 17η παραγωγό αυτοκινήτων στον κόσμο. Έχοντας διευρύνει τις δραστηριότητές τους στη συναρμολόγηση οχημάτων και ανταλλακτικών, οι τουρκικές επιχειρήσεις εξήγαγαν το 2002 οχήματα και ανταλλακτικά η αξία των οποίων ξεπερνούσε τα 14 δισ. \$.

Η Τουρκία αποτελεί επίσης μία από τις μεγαλύτερες κατασκευάστριες πλοίων στον κόσμο. Το 2007, η χώρα ήταν βάσει των παραγγελιών που δέχθηκε 4η τόσο στον κλάδο κατασκευής εμπορικών πλοίων (πίσω από την Κίνα, τη Νότια Κορέα και την Ιαπωνία), όσο και σ' αυτόν της κατασκευής πολυτελών μεγα-γιότ (πίσω από την Ιταλία, τις ΗΠΑ και τον Καναδά).

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πιο γοργά αναπτυσσόμενους κλάδους της χώρας. Το 2005, τη χώρα επισκέφτηκαν 24.124.501 τουρίστες, οι οποίοι άφησαν 18,2 δισ. \$ στα ταμεία της, δαπανώντας κατά μέσον όρο 679\$ ο καθένας. Το 2007, ο αριθμός των επισκεπτών ανήλθε στους 27.214.988, συνεισφέροντας συνολικά 18,5 δισ. \$ στα έσοδα της χώρας.

Η Τουρκία είναι η 10η χώρα στον κατάλογο των χωρών με την ποικιλία του ορυκτού πλούτου που βρίσκεται στο υπέδαφός της. Το δίκτυο των αγωγών που τη διατρέχει αποτελείται από 1.738 χλμ. αγωγών αργού πετρελαίου, 2.312 χλμ. αγωγών πετρελαιοειδών και 708 χλμ. φυσικού αερίου (1999), χωρίς τον αγωγό Μπακού-Τιφλίδας-Τσεϊχάν, ο οποίος μεταφέρει πετρέλαιο από τις πηγές της Κασπίας και είναι ο μακρύτερος αγωγός στον κόσμο, ούτε τους υπό κατασκευή νέους αγωγούς φυσικού αερίου.

II. Η Ελληνική Οικονομική Διπλωματία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα

Το κράτος επιβάλλει τους κανόνες, διασφαλίζει την ισότητα των ευκαιριών για όλους και όχι μόνο για λίγους και συμβάλλει στο ασφαλές κατά το δυνατό, άνοιγμα νέων αγορών μέσα από την ανάπτυξη διμερών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων. Πιστεύω ότι και στην εξωτερική μας πολιτική «η δύναμή μας και η επιρροή μας φτάνουν ως εκεί που φτάνει η δραχμή μας», όπως έλεγαν οι παλαιότεροι.

Οι στόχοι της οικονομικής μας διπλωματίας είναι σαφείς. Μέσα από την εξωστρέφεια της δράσης επιδιώκουμε:

«Την αύξηση των εξαγωγών μας.

«Την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και τη στήριξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας των Ελλήνων με στόχο τα ανταποδοτικά οφέλη για την εθνική οικονομία και την εξωτερική πολιτική της χώρας μας.

Στο πλαίσιο αυτό, η στρατηγική αποτυπώθηκε με τέσσερα μεγάλα ανοίγματα που έχουν ήδη ξεκινήσει: στη Μεσόγειο, στη Μ. Ανατολή και στον αραβικό κόσμο, στη Τουρκία, στις χώρες του Εύξεινου Πόντου και της Κασπίας και στα Βαλκάνια.

Μεσόγειος

Στη Μεσόγειο το ελληνικό άνοιγμα σηματοδοτήθηκε από το πρώτο Διακυβερνητικό, Επενδυτικό και Αναπτυξιακό Συνέδριο με τη συμμετοχή εκπροσώπων 17 κυβερνήσεων, 450 επιχειρήσεων της περιοχής και σημαντικών διεθνών χρηματοπιστωτικών οργανισμών (World Bank, EBRD, EIB, African Development Bank κ.λπ.).

Τουρκία

Αξίζει να σημειωθεί ότι, παράλληλα, η Ελλάδα αναπτύσσεται και επενδυτικά στην τουρκική αγορά. Υπάρχουν ήδη πάνω από 46 ελληνικές επιχειρήσεις έναντι 10 τουρκικών στην Ελλάδα, που έχουν επενδύσει πάνω από 65 εκατομμύρια δολάρια. Για πρώτη φορά υπεγράφη συμφωνία συνεργασίας της Turk Telekom με την OTE Globe

στην Τουρκία, ενώ ελληνική κινητικότητα εμφανίζεται και στην τραπεζική αγορά της γείτονας.

Είναι βέβαιο ότι η στήριξη από την Ελλάδα του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας συμβάλλει καθοριστικά στη βελτίωση των διμερών σχέσεων, με θετικές επιπτώσεις και στην ανάπτυξη εμπορικών και επιχειρηματικών συνεργασιών. Αλλά και αντιστρόφως, η ισχυροποίηση των διμερών οικονομικών σχέσεων, δηλαδή η συνεργασία μεταξύ των αγορών, διευκολύνει στο να ξεπεραστούν δυσκολίες και προβλήματα του παρελθόντος και βοηθάει στο να εμπεδώνεται σταδιακά ένα καλύτερο κλίμα αλληλοσυννεόησης, που ευελπιστούμε ότι θα οδηγήσει σε λύσεις.

Η Τουρκία, εν όψει των διαπραγματεύσεων που ξεκινάει, είναι υποχρεωμένη να εναρμονιστεί με το Ευρωπαϊκό Κεκτημένο σε κάθε έναν από τους 35 τομείς που εμπεριέχονται στα αντίστοιχα διαπραγματευτικά κεφάλαια. Είναι βέβαιον ότι η προσαρμογή της Τουρκίας με πράξεις στα νέα δεδομένα, που δεν αποτελεί πια μονομερή ελληνική διεκδίκηση αλλά ευρωπαϊκή υποχρέωση της γείτονας, θα δημιουργήσει νέα θετική δυναμική και στις διμερείς οικονομικές σχέσεις.

Εύξεινος Πόντος

Ένα σημαντικό στρατηγικό άνοιγμα της οικονομικής μας διπλωματίας στην αγορά του Εύξεινου Πόντου και της Κασπίας, που συνοδεύθηκε από διμερείς συναντήσεις με τις ηγεσίες όλων των χωρών του ΟΣΕΠ. Η Ελλάδα διοργάνωσε 7 διυπουργικές συναντήσεις, μια διακοινοβουλευτική σύνοδο στην Αθήνα και ένα επιχειρηματικό φόρουμ στη Θεσσαλονίκη.

Μέσα απ' τη «Συμφωνία της Κομοτηνής» που επικύρωσε τις αποφάσεις των Διυπουργικών, δρομολογήθηκαν συνεργασίες στους τομείς του εμπορίου, των μεταφορών, της ενέργειας, της χρηστής διακυβέρνησης, του τουρισμού και της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος.

Η Ελληνική Προεδρία θεωρήθηκε η πιο δυναμική στην ιστορία του Οργανισμού, μια που πέτυχε να φέρει πιο κοντά τις χώρες του Ευξείνου Πόντου με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παράλληλα, η χώρα μας έβαλε τις βάσεις για την ενίσχυση των διμερών οικονομικών της σχέσεων με αρκετές χώρες της περιοχής (Ρωσία, Γεωργία, Αρμενία, Ουκρανία, Αζερμπαϊτζάν).

Στο πλαίσιο αυτού του ανοίγματος, έχουν ήδη πραγματοποιηθεί επιχειρηματικές αποστολές με εξαιρετική επιτυχία στη Μολδαβία, στη Γεωργία, στο Αζερμπαϊτζάν και στη Ρωσία. Η τελευταία δε επιχειρηματική αποστολή που διοργανώθηκε στη Ρωσία, με τη συμμετοχή 170 σημαντικότεων ελληνικών επιχειρήσεων, θεωρήθηκε εξαιρετικά επιτυχής γιατί πέτυχε άμεσα συγκεκριμένα οικονομικά αποτελέσματα που αφορούν τις ελληνικές εξαγωγές, την ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα στη ρωσική αγορά, την ενεργειακή συνεργασία και τη δραστηριοποίηση του ελληνικού ναυτιλιακού παράγοντα στη Ρωσία.

Βαλκάνια

Ένας χώρος στον οποίο η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομικής διπλωματίας κατέγραψε θεαματικά αποτελέσματα τα τελευταία χρόνια, αυτός δεν είναι άλλος από τα Βαλκάνια. Εκεί σήμερα αναπτύσσονται πάνω από 3.500 ελληνικές επιχειρήσεις, κυρίως θυγατρικές επιχειρήσεις που με τα κέρδη τους συμβάλλουν στην ισχυροποίηση της μητέρας εταιρείας στην Ελλάδα, καθιστώντας την πιο ανταγωνιστική και προσφέρουν έσοδα στην εθνική οικονομία.

Πάνω από 8 δισ. ευρώ επενδεδυμένο ελληνικό κεφάλαιο που έχει πράξει 200.000 περίπου θέσεις εργασίας. Στα Βαλκάνια λειτουργούν πάνω από 800 παραρτήματα ελληνικών τραπεζών, ελέγχοντας το 14% του συνόλου της βαλκανικής τραπεζικής αγοράς.

Η Ελλάδα είναι η πρώτη επενδυτική δύναμη στην ΠΓΔΜ, στην Αλβανία και προσφάτως στη Σερβία-Μαυροβούνιο, η δεύτερη στη Βουλγαρία, η τρίτη στη Ρουμανία

και δυναμικά ανερχόμενη στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Στις 9 από τις 10 χώρες της ΝΑ Ευρώπης έχουμε θετικό εμπορικό ισοζύγιο (εκτός από την Τουρκία).

Στη Βουλγαρία έχει απορροφηθεί το 100% των πιστώσεων των ιδιωτικών επενδύσεων, στη Ρουμανία το 95%, στην Αλβανία το 75%, στην ΠΓΔΜ το 16,5% και στη Σερβία-Μαυροβούνιο το 6,5%, ενώ τα μικρά έργα (που αφορούν το 1% του κεφαλαίου) υλοποιούνται από τις πρεσβείες μας με ικανοποιητικούς ρυθμούς.

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη υλοποιείται από ελληνική εταιρεία το κτίριο των «κοινών θεσμών» στο Σεράγεβο, που μετονομάστηκε σε κτίριο «Φιλίας Ελλάδος - Βοσνίας-Ερζεγοβίνης» συνολικού ύψους 17 εκατ. ευρώ περίπου. Το κτίριο αυτό, που συμβόλιζε τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία, θα στεγάσει την κεντρική κυβέρνηση της γειτονικής χώρας και θα μεταβληθεί σε σύμβολο ειρήνης και συνεργασίας στην περιοχή.

Δεν προβάλλουμε πια την Ελλάδα ως μία μικρή αγορά 11 εκατ. καταναλωτών, αλλά την αναδεικνύουμε ως κέντρο μιας ευρύτερης αγοράς εκατοντάδων εκατ. ανθρώπων, που συμπεριλαμβάνει τις χώρες της περιοχής στις οποίες επιδιώκουμε τα νέα στρατηγικά μας ανοίγματα, δηλαδή Βαλκάνια, Εύξεινος Πόντος, Τουρκία, Μεσόγειος και αραβική αγορά.

Η Ελλάδα ως τέτοιο κέντρο παρέχει: α) ασφάλεια που δοκιμάστηκε κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, β) θεσμική, πολιτική, νομισματική και οικονομική σταθερότητα, γ) σύγχρονες υποδομές, που συνεχώς βελτιώνονται, δ) υψηλά εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και ε) σημαντικότερο αξιόπιστο δίκτυο στις γειτονικές χώρες.

Στόχος μας είναι να καταστήσουμε την Ελλάδα έδρα εγκατάστασης των στρατηγείων και των ερευνητικών κέντρων μεγάλων εταιρειών που επιδιώκουν να αναπτύξουν θυγατρικές (παραγωγικά τμήματα) στις γειτονικές χώρες, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της ευρύτερης περιοχής. Υπ' αυτήν την έννοια, η Ελλάδα μπαίνει μπροστά στην προσπάθεια προσέλκυσης επενδύσεων όχι μόνο στην εσωτερική της αγορά, αλλά σε όλη την περιφέρεια.

Με αυτή τη νέα φιλοσοφία μας ξεδιπλώνουμε μια νέα στρατηγική , ξεκινώντας τη προσέγγισή με 4 σημαντικές αγορές που θα παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο τα επόμενα χρόνια στη διεθνή οικονομία: Την Ιαπωνία, Κίνα , Ινδία και ΗΠΑ.

Τέλος, θα ήταν σημαντική παράλειψή να αγνοηθεί η διπλωματία της ενέργειας. Η υπογραφή μετά 13 χρόνια της πολιτικής συμφωνίας μεταξύ Ρωσίας - Βουλγαρίας - Ελλάδος για τον αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης. Η έναρξη κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) - Καρατσάμπεη (Τουρκία) - Κομοτηνής (Ελλάδα) και η προέκτασή του προς την Ιταλία με την υποθαλάσσια σύνδεση. Η υπογραφείσα Ενεργειακή Συνθήκη (Energy Charter) μεταξύ των 25 της Ε.Ε. και 9 γειτονικών της περιοχής μας χωρών, βάσει της οποίας εναρμονίζονται οι εθνικές τους νομοθεσίες για την ενέργεια με εκείνη που ισχύει στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ολοκλήρωση των ηλεκτρικών δικτύων Ελλάδας - Τουρκίας (2006) και Ελλάδας - Βουλγαρίας.

Η συνεργασία με τις γειτονικές χώρες στον τομέα της αιολικής ενέργειας καθιστά την Ελλάδα όχι μόνο χώρα κατανάλωσης, αλλά και χώρα διέλευσης ενέργειας. Την αναβαθμίζει γεωστρατηγικά και δημιουργεί πρόσθετα κίνητρα για την προσέλκυση νέων επενδύσεων λόγω φθηνής και επαρκούς ενέργειας. Παράλληλα, πολλαπλασιάζει τις θέσεις εργασίας και αυξάνει τα έσοδα για την εθνική οικονομία.

Παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα, η συστηματική δουλειά, η ξεκάθαρη στρατηγική, η έξυπνη διπλωματία δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να πετύχουμε ποιοτική ανάπτυξη και ευημερία για όλους. Η δημιουργία διεθνών δικτύων, η εξωστρέφεια της οικονομίας μας και της πολιτικής μας, η εμπέδωση μιας νέας νοοτροπίας θα μας επιτρέψει να πετύχουμε.

III. Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας

Μελετώντας την οικονομική διπλωματία, Ελλάδας και Τουρκίας την περίοδο 1970- 1990, παρατηρούμε ότι είναι ανύπαρκτες ή έστω ελάχιστες οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις τους. Προχωρώντας λίγα χρόνια παρακάτω, το τοπίο αρχίζει να αλλάζει, παρατηρείται ανάπτυξη των διμερών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων και προώθηση επενδύσεων στις δύο χώρες. Αναμφίβολα η γέφυρα συνεργασίας μεταξύ των αγορών ενισχύει την πολιτική προσπάθεια μεταξύ των κυβερνήσεων για ουσιαστική προσέγγιση, δημιουργώντας και στο εσωτερικό των χωρών πιέσεις προς την σωστή κατεύθυνση.

Έλλειμματικό, εις βάρος της Ελλάδας, παραμένει το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας, με την Τουρκία. Το 2005, το έλλειμμα διαμορφώθηκε στα 245,5 εκατ. δολ. και, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, η Τουρκία αποτέλεσε το 2004 την έβδομη σημαντική χώρα-αποδέκτη ελληνικών προϊόντων με μερίδιο 4,52% επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Αντιστρόφως, η Τουρκία κατατάσσεται στην 15η θέση μεταξύ των χωρών που πραγματοποιούν εξαγωγές προς την Ελλάδα με μερίδιο 2,32%.

Αντιστοίχως, με βάση τα τουρκικά στατιστικά στοιχεία, η Ελλάδα κατατάσσεται 13η μεταξύ των αποδεκτών τουρκικών προϊόντων με μερίδιο 1,9% και κατέχει την 34η θέση βάσει των εξαγωγών της προς την Τουρκία με μερίδιο 0,6%.

Η διάρθρωση των εξαγωγών στην Τουρκία, όπως αυτή καταγράφεται τα τελευταία χρόνια, αφορά κυρίως τρεις κατηγορίες προϊόντων (στοιχεία 2004): καύσιμα (29,9%), βαμβάκι (23,7%) και πλαστικά (14,3%). Άλλες άξιες λόγου κατηγορίες είναι: ηλεκτρικές μηχανές ήχου (4,2%), χαρτί (2,4%) και είδη από αργίλιο (2,1%). Σε ό,τι αφορά τους καρπούς, τα φρούτα (κυρίως εσπεριδοειδή) και τα λαχανικά, η συνολική τους εξαγωγική αξία έφτασε το 2004 στα 2,6 εκατ δολ.

Αντιστρόφως η Τουρκία εξήγαγε το 2004 στην Ελλάδα ένα ευρύ φάσμα μεταποιημένων βιομηχανικών προϊόντων, όπως σίδηρο (14,4%), οχήματα (10,3%), μηχανές - λέβητες (7,1%), ηλεκτρικές μηχανές ήχου (6,5%), τεχνουργήματα σιδήρου (5,5%) και έπιπλα, ενδύματα, καρπούς και φρούτα λαχανικά και βαμβάκι.

Οι τουρκικές εξαγωγές καρπών, φρούτων και λαχανικών προς την Ελλάδα ανήλθαν το 2004 σε 67,7 εκατ. δολ. Εξάλλου σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της επενδυτικής δραστηριότητας έχει διαδραματίσει η συμφωνία για την αμοιβαία προώθηση και προστασία των επενδύσεων που υπεγράφη στην Αθήνα τον Ιανουάριο του 2001.

Μόνο τα τελευταία πέντε έτη άλλες 46 ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιήθηκαν στην Τουρκία και άλλες εννέα τουρκικές στην Ελλάδα. Επίσης το 2004 αυξήθηκαν κατά 23,3% οι Έλληνες τουρίστες που επισκέφθηκαν την Τουρκία, ενώ το 2005 σημειώθηκε και νέα αύξηση κατά 20%. Ο αριθμός των Ελλήνων που επισκέπτονται στην Τουρκία (585.000), κατατάσσεται στην τέταρτη θέση τουριστών μετά τους Γερμανούς, τους Βουλγάρους και τους Ιρανούς τουρίστες.

ΓΑΛΕΙΣΤΗΜΟ ΓΕΡΑΝ

IV. Συμπεράσματα

Η δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας μπορεί να γίνει ευκαιρία για περαιτέρω σύσφιγξη των οικονομικών και όχι μόνο σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, υποστηρίζει ο Σελίμ Εγκελί, πρόεδρος του Τούρκο-Ελληνικού Επιχειρηματικού Συμβουλίου, σε συνέντευξή του που δημοσίευσε η τουρκική οικονομική εφημερίδα Referans.

Είναι προς το συμφέρον των δύο γειτονικών χωρών να συνεργασθούν στενότερα, αντί να ανταγωνίζονται αναφέρει ο ίδιος .

Αν η Ελλάδα διενεργούσε το 5% του εξωτερικού εμπορίου της με την Τουρκία, ο όγκος των διμερών εμπορικών σχέσεων θα έφθανε τα 10 δισ. δολάρια. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, πρέπει να πυκνώσουν και οι πολιτικές επαφές μεταξύ των δύο πλευρών. Οι πολιτικοί, άλλωστε, ο Ανδρέας Παπανδρέου και ο Τουργκούτ Οζάλ, στη συνάντηση του Νταβός (τον Ιανουάριο του 1988), ήταν αυτοί που έθεσαν τις σχετικές βάσεις, αναθέτοντας στον επιχειρηματικό κόσμο το εγχείρημα της προσέγγισης.

Από τότε και μέχρι το 1999 ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών δεν υπερέβαινε τα 300 με 400 εκατ. δολάρια. Το 1999, όμως, η υπόθεση της προσέγγισης έλαβε νέα ώθηση, αυτή τη φορά από την πολιτική των κυβερνήσεων των δύο χωρών, όπως αυτή εκφράστηκε από τους υπουργούς Εξωτερικών Γιώργο Παπανδρέου και Ισμαήλ Τζεμ. Οι διμερείς εμπορικές συναλλαγές έκτοτε κυμαίνονται περί τα 3,5 εκατ. δολ. ετησίως.

Σήμερα, περισσότερες από 80 ελληνικές επιχειρήσεις έχουν προβεί σε άμεσες επενδύσεις στην τουρκική αγορά, με δύο από αυτές να είναι η Εθνική Τράπεζα (που εξαγόρασε την Finansbank) και την Eurobank (που εξαγόρασε την Tekfenbank).

Το τελευταίο διάστημα έγιναν κάποια βήματα, με την είσοδο των εταιρειών ένδυσης Koton και İpekyl στην ελληνική. Η εταιρεία επίπλων İstikbal έχει, επίσης, αναπτύξει συνεργασίες με ελληνικές εταιρείες, οι οποίες λειτουργούν καταστήματα με την εν λόγω (ηγετική στην τουρκική αγορά) φίρμα σε διάφορες πόλεις της βόρειας και της κεντρικής Ελλάδας. Από πλευράς τραπεζών, η Ziraat έχει ανοίξει καταστήματα στη Θράκη, ενώ και η αλυσίδα ζαχαροπλασטיών Mado σχεδιάζει την είσοδό της στην ελληνική αγορά.

Όσο τείνουμε να βγούμε από την κρίση όλο και περισσότερες τουρκικές επιχειρήσεις θα οδεύουν προς την Ελλάδα □ πιστεύει ο Σελίμ Εγκελί, ο οποίος θεωρεί ότι η κρίση μπορεί να συμβάλει σε στενότερες ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Οι Έλληνες καταναλωτές είναι συνηθισμένοι σε ποιοτικά προϊόντα και η Τουρκία έχει αποδείξει ότι διαθέτει ποιοτική παραγωγή σε πολλούς τομείς, από τα αυτοκίνητα μέχρι την κλωστοϋφαντουργία και την ένδυση. Είμαστε οι μεγαλύτεροι παραγωγοί λευκών ηλεκτρικών συσκευών και τηλεοράσεων στην Ευρώπη.

Αν η Ελλάδα μετακινήσει το 5% των εισαγωγών της από την Ευρωπαϊκή Ένωση προς την Τουρκία, εισάγοντας από αυτήν λευκές συσκευές, δομικά υλικά, ανταλλακτικά αυτοκινήτων, μέταλλα και χημικά, τότε ο όγκος των διμερών εμπορικών σχέσεων μπορεί να φθάσει τα 10 δισ. δολάρια.

Η σημερινή συγκυρία είναι ιδανική για να φέρει τις δύο πλευρές πλησιέστερα μέσω της οικονομίας, θεωρεί ο Τούρκος επιχειρηματίας, ο οποίος επίσης πιστεύει πως και στο πολιτικό πεδίο τα πράγματα είναι θετικά, αφού οι πρωθυπουργοί και των δύο χωρών είναι ένθερμοι υποστηρικτές της βελτίωσης των διμερών σχέσεων.

Επίλογος

Σαν επίλογο της παρούσας διπλωματικής, θεώρησα σκόπιμο να παραθέσω κάποιες σκέψεις μου για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις .

Δέκα χρόνια μετά την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι και την ριζική αλλαγή της ελληνικής στρατηγικής για τις ευρωτουρκικές σχέσεις, μικρή πρόοδος έχει σημειωθεί στα διμερή διπλωματικά ζητήματα. Εντυπωσιακή όμως είναι η βελτίωση των ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων.

Ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών από μερικές εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια στις αρχές της δεκαετίας του 1990 πλησίασε τα δυόμισι δισεκατομμύρια δολάρια το 2008, με προοπτικές περαιτέρω ανόδου.

Οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία έφθασαν στο επίπεδο-ρεκόρ των έξι δισεκατομμυρίων δολαρίων με την εξαγορά το 2006 της πέμπτης μεγαλύτερης τουρκικής τράπεζας «Φινάνσμπανκ» από την Εθνική Τράπεζα αντί του συνολικού ποσού των πέντε δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Η εξαγορά αυτή, η μεγαλύτερη επένδυση από ελληνική εταιρεία εκτός συνόρων, συνάντησε ισχυρές πολιτικές αντιδράσεις, δικαιώθηκε όμως πλήρως βάσει των οικονομικών της αποτελεσμάτων.

Η ισχυρή κερδοφορία της «Φινάνσμπανκ» επέτρεψε την απόσβεση σημαντικού μέρους του επενδεδυμένου κεφαλαίου σε μικρό χρονικό διάστημα. Παρά την κοινή πεποίθηση ότι η ελληνική και η τουρκική οικονομία ήταν φύσει ανταγωνιστικές, η βελτίωση των διμερών σχέσεων ανέδειξε πολλούς τομείς στους οποίους οι δύο οικονομίες ήταν στην πραγματικότητα συμπληρωματικές.

Η βελτίωση ωστόσο των ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων λειτούργησε και ως καθρέπτης των διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας. Το ελληνικό έλλειμμα στο διμερές εμπόριο είναι μεγάλο και παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Οι διαφορές έχουν και ποιοτικές διαστάσεις.

Ο κατάλογος των τουρκικών προϊόντων που εξάγονται στην Ελλάδα περιλαμβάνει βιομηχανικά προϊόντα όπως αυτοκίνητα, μηχανές και οικιακές συσκευές και προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας.

Αν κανείς μελετήσει τον κατάλογο των ελληνικών προϊόντων που εξάγονται στην Τουρκία, θα διαπιστώσει ότι το δεύτερο μεγαλύτερο σε αξία προϊόν είναι το βαμβάκι. Λόγω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων,

το ελληνικό βαμβάκι καταλήγει φθηνότερο του τουρκικού στην αγορά και αγοράζεται σωρηδόν από τις τουρκικές κλωστοϋφαντουργίες.

Παράγει λοιπόν η Ελλάς βαμβάκι σπαταλώντας πολύτιμους υδάτινους πόρους και εκθέτοντας ολόκληρες περιφέρειες στον κίνδυνο της ερημοποίησης, για να το εξαγάγει στην Τουρκία και να το επανεισαγάγει επεξεργασμένο, ως ύφασμα ή έτοιμο ένδυμα. Ακόμη και το ύφασμα από το οποίο κατασκευάζονται οι ελληνικές σημαίες είναι τουρκικής προελεύσεως, σημείωνε σκωπτικά προ καιρού η τουρκική εφημερίδα «Χουριέτ».

Τα πράγματα δεν ήταν πάντοτε έτσι. Η τουρκική οικονομία μέχρι την δεκαετία του 1980 ήταν εσωστρεφής, κρατικιστική και ελάχιστα ανταγωνιστική. Η κατασκευή του πρώτου τουρκικού αυτοκινήτου «Αναντόλ» την δεκαετία του 1970, χαρακτηριστική των προσπαθειών των τότε τουρκικών κυβερνήσεων να επιτύχουν την ανάπτυξη μιας «εθνικής οικονομίας», είχε δώσει λαβή σε άφθονα ανέκδοτα. Αν και «εθνικό προϊόν», το «Αναντόλ» ήταν απλώς ένα πολύ κακό αυτοκίνητο. Σήμερα η Τουρκία είναι από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς αυτοκινήτων στην Ευρώπη.

Η ανταγωνιστικότητά της τουρκικής αυτοκινητοβιομηχανίας δεν βασίζεται πλέον μόνον στο χαμηλό κόστος εργασίας. Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις των κυβερνήσεων Οζάλ την δεκαετία του 1980 ήταν επώδυνες αλλά αναγκαίες.

Αυτές επέτρεψαν στην Τουρκία να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της οικονομίας της και να αναδειχθεί σήμερα σε μείζονα εξαγωγική δύναμη. Τα παθήματα του προσφάτου παρελθόντος έγιναν και αυτά μαθήματα. Η οικονομική κρίση του 2001, η σοβαρότερη στην μεταπολεμική ιστορία της χώρας, οδήγησε σε μεταρρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα οι οποίες προστάτευσαν την Τουρκία από τα χειρότερα της παρούσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως.

Η βελτίωση των ελληνοτουρκικών οικονομικών σχέσεων απέχει ακόμη από το σημείο κορεσμού. Πιθανή πρόοδος στο Κυπριακό και στα διμερή διπλωματικά προβλήματα θα δώσει ακόμη μεγαλύτερη ώθηση στο διμερές εμπόριο και τις επενδύσεις.

Ανεξαρτήτως όμως των εξελίξεων αυτών οι αναδεικνυόμενες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας απαιτούν συντονισμένη πολιτική δράση. Το παράδειγμα της Τουρκίας οφείλει να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό και μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, ώστε να παύσει το βαμβάκι να αποτελεί κύριο εξαγωγικό προϊόν της Ελλάδος προς την γείτονα.

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Αβέρωφ–Τοσίτσας, Ε., Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών. Κυπριακό 1950-1974. Αθήνα:Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1981.
2. Αλεξανδράκης, Μ., Θεοδωρόπουλος, Β., Λαγάκος, Ε., Το Κυπριακό 1950-1974.Μια ενδοσκόπηση. Αθήνα: Ευρωεκδοτική, 1981.Τόμος 2.
3. Αλεξανδρή, Α., Ελληνοτουρκικές Σχέσεις. Αθήνα: Γνώση,1991.
4. Αρβανιτόπουλος, Κ., Κόππα, Μ., 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1974-2004. Αθήνα: Λιβάνης,2005.
5. Βερέμης, Θ., Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, 1453-2005 Αθήνα:Σιδέρης, 2001.
6. Γιαλλουρίδης, Χ., Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια Η Οπτική του Τύπου. Αθήνα: Σιδέρης, 1997.
7. Γιαλλουρίδης, Χ., Η Τουρκία σε Μετάβαση. Αθήνα: Σιδέρης, 1997.
8. Γιαννίτσης, Τ., Η Ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και οι επιπτώσεις στη Βιομηχανία και το Εξωτερικό Εμπόριο .Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1988.
9. Δίπλα, Χ., Η Ελληνοτουρκική Διαφορά για την Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Εναλλακτικές Λύσεις και Προτάσεις. Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής,1992.
10. Δούση, Ε., Οι Τουρκικές Αμφισβητήσεις στο Αιγαίο. Νομικές και Πολιτικές Πτυχές. Αθήνα: Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, 2001.
11. Δρακάτος Κ.,Ο Μεγάλος Κύκλος της Ελληνικής Οικονομίας, 1945-1995. Αθήνα:Παπαζήσης , 1997.
12. Ζαχαριάδης, Δ., Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί. Β Έκδοση. Αθήνα: Σταμούλης, 2004.
13. Ηρακλείδης, Α., Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος». Αδιέξοδα και Διέξοδοι. Αθήνα: Πόλις, 2001.
14. Ήφαιστος, Π., Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Αθήνα: Ποιότητα, 2003.
15. Ήφαιστος, Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων , Γαλλίας , Γερμανίας , Μεγάλης Βρετανίας . Αθήνα: Ποιότητα, 2000.

16. Ηφαιστος, Π., Πλατιάς, Α., Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική.
Αθήνα: Παπαζήσης, 1992.
17. Θεοδωρόπουλος, Β., Οι Τούρκοι και Εμείς. Αθήνα: Φυτράκης, 1998.
18. Ιωακείμογλου, Η., Κόστος Εργασίας, Ανταγωνιστικότητα και Συσσώρευση
Κεφαλαίου στην Ελλάδα(1970-1990).
Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε ,1993.
19. Ιωακείμογλου, Η., Η Αναδιάρθρωση της Ελληνικής Βιομηχανίας και η Θέση
της Ελλάδας στον Ευρωπαϊκό Καταμερισμό Εργασίας. Ενημερωτικό Δελτίο.
Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε, τεύχος 40-41.
20. Ιωακείμογλου, Η., Η Διεθνοποίηση του Ελληνικού Καπιταλισμού και το
Ισοζύγιο Πληρωμών. Αθήνα: Εξάντας 1990.
21. Καζάκος, Π., Η Ελλάδα ανάμεσα σε Προσαρμογή και Περιθωριοποίηση.
Αθήνα: Διάττων 1991.
22. Καζάκος, Π., Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά-Οικονομία και Οικονομική
Πολιτική στη Μεταπολεμική Ελλάδα. Αθήνα: Πατάκης 2001.
23. Καλλιώρας, Η., Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Αθήνα: Σιδέρης ,1998.
24. Κόλλιας, Χ., Ελλάδα- Τουρκία, Άμυνα- Οικονομία και Εθνική Στρατηγική.
Αθήνα : Λαζάκη 2000
25. Κουλουμπής, Θ., Κυπριακό, Λάθη ,Διδάγματα και Προοπτικές.
Αθήνα Σιδέρης 1996.
26. Κουρής, Ν., Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος.
Αθήνα: Λιβάνης,1997.
27. Κρανιδιώτης, Γ., Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα: Σιδέρης, 1999.
28. Κρανιδιώτης, Γ., Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974.
Αθήνα: Εστία 1985.
29. Κωνσταντινίδης, Γ., Συσσώρευση Κεφαλαίου και Παγκοσμιοποίηση στην
Τουρκία. Διαχρονικά. Αθήνα: Παπαζήσης, 2009.
30. Κυριαζής Νίκος. Ελλάδα-Τουρκία: Άμυνα και Οικονομία. Αθήνα: Εστία 1999
31. Λοιζίδης, Σ., Δια την Ιστορία του Κυπριακού. Αθήναι: Πανελλήνιος Εταιρεία
Αυτοδιαθέσεως Κύπρου,1973.
32. Μαραβέγιας, Ν., «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Ελλάδα».
Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές. Αθήνα: Διόνικος 2006.
33. Μαρούλης, Δ., « Το Ελληνικό Ισοζύγιο Πληρωμών: Επιπτώσεις από την
Ένταξη και την Ενοποίηση της Εσωτερικής Αγοράς της ΕΟΚ».

- Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, 1991.
34. Μηλιός, Γ., Ο Ελληνικός Κοινωνικός Σχηματισμός. Από τον Επεκτατισμό στην Καπιταλιστική Ανάπτυξη. Αθήνα: Εξάντας 1988.
35. Μαρκεζίνης, Σ., Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας. Αθήνα: Πάπυρος, 1994, τόμος α.
36. Μυλωνάς, Θ., Η Τουρκία στο Περιθώριο της Διεθνούς Νομιμότητας. Αθήνα: Παπαζήσης 1991.
37. Πλατιάς, Α., Σκέψεις για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική. Αθήνα: Σιδέρης, 1997.
38. Πλατιάς, Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη. Αθήνα: Έστια 2002.
39. Πρεβελάκης, Γ., Γεωπολιτική της Ελλάδας. Αθήνα: Libro, 1998.
40. Ροζάκης, Χ., Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα: Μαλλιάρη Παιδεία, 1986.
41. Σαζανίδης, Χ., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978. Υφαλοκρηπίδα Αιγαίου, Εναέριος Χώρος Αιγαίου, Νησιά Αιγαίου, Αιγιαλίτιδα Ζώνη Ελλάδας. Θεσσαλονίκη: Μαίανδρος 1979.
42. Σβολόπουλος, Κ., Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1945- 1981. Αθήνα: Έστια, 2001, τόμος 2.
43. Σουν Τσου., Η Τέχνη του Πολέμου. Αθήνα: Επικοινωνίες, 2002.
44. Τερξελής, Π., Εξωτερική Πολιτική. Κύπρος, Αιγαίο. Άλλοι και Αυτοκαταστροφές. Αθήνα: Κέδρος, 1978.
45. Τσάκωνας, Π., Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Αθήνα: Σιδέρης, 2003.
46. Τσαράπας, Σ., Εκατό Χρόνια Πόλεμος Ελλάδα- Τουρκίας(1900-2000) Αθήνα: Λιβάνης, 1999.
47. Χειλά, Ε., Ο Ρόλος της Μεσολάβησης στο Χειρισμό Κρίσεων. Αθήνα: Σιδέρης 1996.
48. Χιδίρογλου, Π., Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς έναντι της Ελλάδος. Θεσσαλονίκη: Βάνιας 1994
49. Ψαρουδάκης, Ν., Ο Φάκελος Άνοιξε, Η Κυπριακή Τραγωδία Χωρίς Μάσκα Αθήνα: Χριστιανική Δημοκρατία, 1988.
50. Ψυρούκης, Ν., Η Διαμάχη στο Αιγαίο. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1977
51. Gilpin, R., Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική.

- Αθήνα: Ποιότητα, 2003.
52. Ntavoutoglou, A., Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. Αθήνα: Ποιότητα, 2010.
53. Peter, P., Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής. Αθήνα: Τουρίκη. 2004.
54. Strange, S., Η Υποχώρηση του Κράτους. Η Διάχυση της Εξουσίας στην Παγκόσμια Οικονομία. Αθήνα: Παπαζήσης, 2004.
55. Wight, M., Διεθνής Θεωρία. Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης. Αθήνα: Ποιότητα 2003.

Αρθρογραφία

- ◁ Δούση, Ε., Οι Τουρκικές Αμφισβητήσεις στο Αιγαίο. Αθήνα: Ίδρυμα Αμυντικών ◁ Αναλύσεων, 2001.
- ◁ Μοσχόβης, Γ., Η Οικονομία της Άμυνας και η Άμυνα της Οικονομίας. Αθήνα: Ίδρυμα Αμυντικών Αναλύσεων, 2000.
- ◁ Mustafa, A., Τουρκική Εξωτερική Πολιτική, Πλαίσιο και Ανάλυση. Αθήνα: Ίδρυμα Αμυντικών Αναλύσεων, 2004